

Kwestie dyskusyjne

Discussion issues

Gunnar Heinsohn
University of Bremen

Jakim sposobem tak liczne
przedmioty rzymskie z I-III wieku
trafiły do świata Wikingów
z VIII-X wieku?

How did so many 1st-3rd century
Roman elements make it into
the 8th-10th century Viking age?

MIĘDZY JUTLANDIĄ A SAMBIĄ
TRUSO W KONTEKSCIE BADAŃ POŁUDNIOWO-ZACHODNIEJ STREFY
BASENU MORZA BAŁTYCKIEGO W OKRESIE WIKIŃSKIM
TOM III:2 S->??????
RED. MAREK FRANCISZEK JAGODZIŃSKI

Przed i po pierwszym tysiącleciu n.e., terytoria Wikingów w Skandynawii rozwijały się na równi z resztą świata. Mimo to, w tym okresie kultura Wikingów została w tyle o jakieś 700 lat, zanim w VIII wieku n.e. udało jej się nadrobić zaległości.

Wikingowie zawdzięczają swoją potęgę w owym czasie sławnym *langskipom*, czyli łodziom z wiosłami i kwadratowymi żaglami, dobrze przystosowanym do podróży oceanicznych i bitew rzecznych. Tak, jak w VIII-X wieku ci śmiali żeglarze szokowali resztę Europy, tak dziś wciąż zaskakują współczesnych badaczy historii morskiej. Dlaczego zbudowanie portów i wprowadzenie żagli do użytku zajęło tym najeźdźcom aż 700 lat? Przecież *langskip* z wiosłami i kwadratowym żaglem był w Europie znany od czasów starożytnej Grecji, tj. od VI w. p.n.e. Tak więc okres od 1 do 700 r. n.e., kiedy mieszkańcy Północy nie znali sztuki żeglowania, to nie tylko najbardziej zdumiewający etap w historii Danii, Szwecji i Norwegii, ale też w historii żeglugi:

„Pomimo szeroko rozpowszechnionego użycia żagli w Galii i Brytanii w okresie rzymskim (I wiek n.e.), istnieją nieliczne dowody pokazujące, że Skandynawowie przyjęli tę technologię przed epoką Wikingów (VIII wiek n.e.). Najwcześniejszy materiał dowodowy pochodzi z rejonu Bałtyku: kamienne obrazy z Gotlandii z VIII wieku przedstawiają najpierw statki z wiosłami, które następnie zamieniają się w statki żaglowe. Od około 800 r. n.e. przedstawienia statków żaglowych pojawiają się na wikingich monetach, kamieniach runicznych, graffiti; ale najstarszym znanym nam znaleziskiem statku żaglowego w Skandynawii jest łódź z Oseberg datowana na 820 r. Niektóre źródła pisane wspominają ciągle – od czasów rzymskich – użycie żagli w południowym regionie Morza Północnego i na Kanale. Zastanawiający jest fakt, że nie przyjęły się one w Skandynawii” (Bill 2012, s. 171-172).

W rzeczywistości, niechęć ludzi Północy do żeglowania jest więcej niż zastanawiająca. Ukazuje ona Juliusza Cezara (100 – 44 p.n.e.) jako fantastę, jeśli nie kłamcę, bo to on już w I wieku p.n.e. opisał statki i żagle Wenetów na Morzu Bałtyckim, na granicy z południową Skandynawią. Jego opis doskonale pasuje do wikingich statków żaglowych z VIII wieku n.e.:

„Statki w całości zbudowane były z drewna dębowe-

Before and after the 1st millennium CE, Viking territory in Scandinavia develops in tandem with the rest of the world. Yet, within that millennium, Viking culture falls behind abysmally by some 700 years until it begins to catch up in the 8th c. CE.

At that point it is the famous Viking longship, with its oars and square sail, suitable for ocean voyage and river warfare alike, that made these Norsemen such a swift and effective power. Just as these daring seafarers shocked the rest of Europe in the 8th-10th c., they still surprise modern maritime historians today. Why did it take 700 years for these raiders of the 1st millennium CE to finally build ports and use sails? After all, the oared longboat with a square sail had been used in Europe since Greece's Archaic Period in the 6th c. BCE. Therefore, the 1-700 CE period, during which Norsemen never mastered the art of sailing, is not only the most bewildering epoch of the histories of Denmark, Sweden and Norway but also of shipping in general:

“Despite the widespread use of sail in Gaul and Britain in Roman times [1st c.], there is little evidence that Scandinavians adopted this technology before the Viking Age [8th c.]. We find the earliest confirmation in the Baltic, where Gotlandic picture stones from the eighth century change from showing rowing vessels to showing ships with sails. From around AD 800 depictions of sailing ships appear on Viking coins, runic stones, graffiti, but the Oseberg ship from AD 820 is the oldest find of a sailing vessel in / Scandinavia. Some written evidence points to the continuous use of sail in the Southern North Sea and the Channel from Roman times on. That it seemingly was not adopted in Scandinavia is puzzling” (Bill 2012, 171/172).

In actual fact the Northerners' enigmatic dislike of sailing is more than just puzzling. It appears to turn Julius Caesar (100 – 44 BCE) into a fantasist, or even a liar, because he, as early as the 1st c. BCE, gives a description of ships and sails of the *Veneti* – with brethren sail in the Baltic Sea bordering Southern Scandinavia – that fit Viking sailing ships of the 8th c. CE quite strikingly:

“The ships were built wholly of oak. [...] The benches which were made of planks a foot in breadth, were fastened by iron spikes of the thickness of a man's

RYC. 1. Schyłkowy okres epoki brązu (przed 500 r. p.n.e.), łódź ze Skane, która jest prawdopodobnie wyposażona w maszt i żagle

FIG. 1. Late Bronze Age (up to 500 BCE) boat from Skane that appears to carry mast and sails.

Źródło/Source: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:J%C3%A4rrestadsristningen_1.jpg

go. [...] Ławki, wykonane z desek i szerokie na stopę, były przymocowane żelaznymi kolcami grubości palca; [...] do wykonania żagli używano głównie skór i rzemieni” (*De Bello Gallico*, III, 13).

Historycznie, ludy nordyckie słynęły z różnorodnych i zaawansowanych technicznie łodzi na długo przed tym, nim Rzymianie najechali ich tereny. Niezliczone ryty naskalne w Skandynawii przedstawiające statki, podobnie jak cmentarzyska kurhanowe z tzw. grobami łodziowymi, pokazują stopień obsesji na punkcie łodzi praktycznie nieznaną w innych częściach świata przedchrześcijańskiego. Zniknięcie tych dzieł sztuki o tematyce oceanicznej w początku I wieku n.e. pozostaje nie mniejszą tajemnicą europejskiej historii, niż ich ponowne pojawienie się 700 lat później. Kiedy Cesarstwo Rzymskie zintegrowało Europę pod względem kulturowym, Skandynawia najwidoczniej odcięła się od reszty świata; a jej osadnictwo pozostało na poziomie niewielkich osad i cmentarzysk. Mimo to, okres sprzed Republiki Rzymskiej dostarczył nam wielu dobrze zachowanych przedmiotów z importowanego z Europy brązu i złota.

Jako że istnieją rysunki na skałach z późnej epoki brązu, przedstawiające skandynawskie łodzie (przed 500 r. p.n.e.) – być może nawet żaglowce (**RYC. 1**) – twierdzenie Cezara właściwie nie powinno zaskakiwać.

thumb; [...] for sails they used skins and thin dressed leather” (*De Bello Gallico*, III, 13).

Historically, Nordic people were famous for a large variety of sophisticated boat types long before the Romans approached their realm. Scandinavia’s countless rock carvings depicting ships, as well as the burial mounds known as “stone ships” show an obsession with shipping that is hardly known anywhere else in the pre-Christian period. The disappearance of these ocean-centered arts in the early 1st c. CE remains no less a mystery of European history than its sudden rebirth 700 years later. When Imperial Rome turned Europe into a culturally integrated sphere, Scandinavia apparently shut down – or was reduced to burials and small hamlets. Yet, up to the time of the Roman Republic, many items made of imported European bronze and gold are preserved.

Since there are Late Bronze age Scandinavian boats on rock carvings (up to 500 BCE) that may even show sails (**FIG. 1**) Caesar’s statement should not actually have come as a surprise. However, such interpretations are controversial because the carved square objects are not set close enough to the center of the ship’s hull and, therefore, may represent huts or tents. On the other hand, sails on late Bronze Age Greek ships of similar shape and size are confirmed beyond doubt (**FIG. 2**;

RYC. 2 Schyłkowy okres epoki brązu, grecka *Pentekontera* z kwadratowym żaglem i taranowym kadłubem (datowana na VI w. p.n.e). Długie (28-33 m) greckie łodzie o ostrych mieczach, szerokie na 4 metry, używane były w handlu i podczas działań wojennych. Wymagały aż do pięćdziesięciu (*pente*) wiosłarzy, siedzących w dwóch rzędach po 25 po obu stronach łodzi. Środkowy maszt z żaglem mógł być użyty przy odpowiednim wietrze. Ten rodzaj łodzi był w użyciu do czasów helleńskich (do 31 r. p.n.e.)

FIG. 2. Late Bronze Age Greek *Pentekontera* with square sail and ram hull (dated 6th c. BCE). The long (28-33 m) and sharp-keeled Greek ships (c. 4 m wide) were used for trade and warfare. They were rowed by up to fifty (*pente*) oarsmen, arranged in two rows of twenty-five on each side of the ship. A midship mast with sail could be employed under appropriate wind.

Źródło/Source: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Liburnianship.jpg>

Tego typu interpretacje są jednak kontrowersyjne, ponieważ kwadratowe obiekty widniejące na rycinach nie zostały umieszczone wystarczająco blisko kadłuba statku. Mogą więc przedstawiać coś zupełnie innego, np. chaty lub namioty. Z drugiej strony, istnienie żagli na łodziach greckich z późnej epoki brązu, o podobnych kształtach i wymiarach, zostało potwierdzone (**RYC. 2**, **RYC. 3**).

Tak czy inaczej, dynamiczny rozwój żeglugi skandynawskiej od epoki brązu do okresu późnej kultury lateńskiej, został brutalnie przerwany między I a VIII w. n.e.

„Jednostki pływające Skandynawii przybrały wygląd nieco przypominający późniejsze łodzie wikińskie, np. wysokie pale na każdym końcu, ukoronowane spiralami bądź głowami zwierzęcymi. Niektóre z tych głów należały do węży lub smoków; z kolei unoszące się nad łodziami smoki występowały w sztuce z epoki brązu. Wojownicy na pokładach tych łodzi często mieli na głowach hełmy z rogami, które zaczęły symbolizować karykaturę Wikin-ga” dopiero jakieś 1500 lat później (Hale 1996).

Jednak nawet jeśli przyjmiemy, że Cezar zmyślił swój opis żaglowców Wenetów, dlaczego Strabon (63

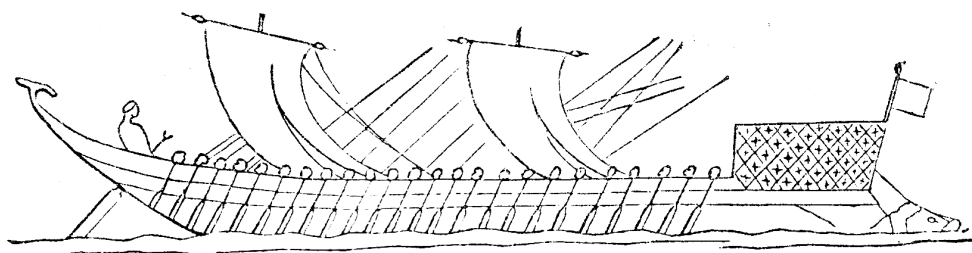
FIG. 3).

In any case, Scandinavia’s dynamic shipping evolution from the Bronze Age to Late Latène was brutally interrupted during the 1st to the 8th c. CE

“*The watercraft of Scandinavia took on some of the appearance of the future Viking ship, including high posts at each end crowned with spirals or animal heads. Some of these heads are certainly serpents or dragons, and dragons are depicted hovering over boats in Bronze Age art. The warriors manning these boats often wore the horned helmets that have come to symbolize the caricature Viking*” 1500 years later (Hale 1996).

Yet, even if we assume that Caesar had concocted his report on Veneti sailing, why, then, would Strabo (63 BCE - 24 CE), a Greek, and the empire’s foremost geographer, confirm the existence of early Scandinavian sailors? Strabo knew them as the Cimabri that had attacked the Roman Republic in 113 BCE. They were still active in the time of Augustus (31 BCE – 14 CE). According to his *Res gestae* (ch. 26) the emperor’s

“*fleet sailed from the mouth of the Rhine eastward as far as the lands of the Cimabri, to which, up to that time, no Roman had ever penetrated either by land or*

Ryc. 3. Rekonstrukcja greckiej *Pentekontery* z kwadratowym żaglem i taranem, w tym przypadku tylko dla 28 [zamiast jak zazwyczaj 50 (pente)] wojowników. Długość od 25 do 35 m (szerokość ok. 4,5 m). Ten typ łodzi wyprzedził wikingi *landskipy* o co najmniej 1500 lat.

Fig. 3. Reconstruction of a Greek *Pentekonter* with square sail and ram – here for only 28 [instead of usually 50 (pente)] warriors. Length varied from 25 to 35 m [width ca. 4.5 m]. The type preceded Viking long boats by at least some 1500 years.

Źródło/Source: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Illustrerad_Verldshistoria_band_I_III_117.png

p.n.e. - 24 n.e.), Grek i najznamienitszy geograf Cesarstwa, miałby potwierdzić istnienie żeglarzy wczesno-skandynawskich? Strabon nazywa ich Cymbrami; zaatakowali oni Republikę Rzymską w 113 r. p.n.e. Byli wciąż aktywni w czasach Cesarza Augusta (31 r. p.n.e. - 14 r. n.e.). Według jego *Res gestae* (rozdz. 26), cesarska „flota przepłynęła z ujścia Renu w kierunku wschodnim, aż do ziem Cymbrów, do których Rzymianie nigdy wcześniej nie dotarli, ani drogą lądową ani morską. Cymbrowie, Charudowie i Semnonowie, jak i inne ludy germańskie z tego samego regionu, poprzez swoich wysłanników poszukiwali przyjaźni mojej i innych Rzymian”.

Strabo umieszcza to germańskie plemię na „Półwyspie Cymbryjskim”, identyfikowanym z duńską Jutlandią:

„Nadal są w posiadaniu krainy, którą zamieszkiwali we wcześniejszych czasach, i wysyłają jako podarek dla Cesarza Augusta, najświętszy kociołek swego kraju, błagając o przyjaźń i wybaczenie wcześniejszych zniewag; kiedy ich petycja zostaje uznana, stawiają żagle i wyruszają w drogę do domu” (*Geografia* 7: 2,1; wytłuszczenie GH).

Gdyby Cymbrowie byli ignorantami w sprawach żeglugi i musieli wiosłować przez całą drogę powrotną do Danii, na pewno uznano by to za niemałą sensację i Strabon nie oszczędziłby swoim czytelnikom tak zabawnego szczegółu.

Zagadka nie kończy się na kwestii wiosłowania bądź żeglowania. Jakimkolwiek sposobem Cymbrowie zdołaliby wrócić do Skandynawii, nie znaleźliby tam żadnego portu ani nawet falochronu, który pomógłby im bezpiecznie przybić do brzegu. Nie znaleźliby też miasta z domami, w których można by odpocząć. W

by sea, and the Cimbri and Charydes and Semnonnes and other peoples of the Germans of that same region through their envoys sought my friendship and that of the Roman people”.

Strabo locates this Germanic tribe in the “Cimbric peninsula”, identified with Danish Jutland:

“They still hold the country which they held in earlier times; and they sent as a present to Augustus the most sacred kettle in their country, with a plea for his friendship and for an amnesty of their earlier offences, and when their petition was granted they **set sail** for home” (*Geography* 7: 2,1; bold GH).

It would have been regarded as a sensation if the Cimbri had been known as sailing ignoramuses and, therefore, were forced to row all the way back north to Denmark. Strabo would not have deprived his readers of such an entertaining detail.

The mystery does not end with the question of rowing or sailing. By whatever means the Cimbri managed to get back to Scandinavia, they would not find a single port, not to mention a breakwater, to help them make it safely to shore. Neither would they find a town with houses to rest in, whereas in the Roman Empire – already in the 1st c CE – cities were counted by the thousands:

“The earliest Viking Age (ca 700 CE) is the period when urbanism first gained a foothold in the Scandinavian lands. At this time urban communities had for several centuries been abundant further south and west in the Roman Empire” (Skre 2012, p. 83).

For the first 700 years of the 1st millennium CE, Scandinavian sailors could only reach land by wading through treacherous surf or beaching their boats. Yet,

Ryc. 4. Rzymskie srebro stołowe z okresu kontaktów Cymbrów z Cesarzem Augustem (pocz. I w. n.e.) z grobowca w Hoby (Dania).

FIG. 4. Roman silverware from the time of contact of the Cimbric with Augustus (early 1st c. CE) from a tomb in Hoby (Denmark).

Źródło/Source: <http://samlinger.natmus.dk/DO/asset/617>

Cesarstwie Rzymskim zaś, już w I wieku n.e. miasta można było liczyć w tysiącach:

„Najwcześniejsza epoka Wikingów (około 700 r. n.e.) to okres, w którym urbanizacja zyskała punkt oparcia na ziemiach skandynawskich. W tym okresie społeczności miejskie były już w pełnym rozkwicie – i to od kilku stuleci – na południu i wschodzie Cesarstwa Rzymskiego” (Skre 2012, s. 83).

Przez pierwsze 700 lat pierwszego tysiąclecia naszej ery, żeglarze skandynawscy mogli dotrzeć na ląd tylko przepływając się przez zdradliwe fale bądź wyprowadzając łodzie na brzeg. A jednak, istnieją znakomite dzieła sztuki rzymskiej – zbyt cenne by mogły skończyć w wodzie – znalezione w Danii z czasów Cymbrów, które udowadniają, że w I wieku n.e. Skandynawia miała kontakty z południem. Zaskakujące jest to, że brak tam było miejsc odpowiednich do zamieszkania; cenne przedmioty rzymskiego pochodzenia znaleziono w grobach (Ryc. 4).

Jeśli w I wieku n.e. w Danii nie było miast, trudno zrozumieć, co właściwie widzieli żeglarze floty Cesarza Augusta, którzy odwiedzali Cymbrów. Jak przybijali do brzegu, jeśli nie było portów, w których mogliby zacumować? I – co szczególnie intrygujące – jak Rzy-

there are already splendid pieces of Roman art – too precious to fall into the water – found in Denmark from the time of the Cimbric that prove Scandinavia had contacts with the south during the 1st c. CE. What is surprising, though, is the absence of appropriate dwellings. The precious Roman items were discovered in graves. (FIG. 4).

If Denmark had no towns in the 1st c. CE, one cannot understand what the sailors of the fleet of Augustus who visited the Cimbric had actually seen. How would they have landed without ports to dock their ships? More intriguing, what did the Romans do to hide their square sails from curious onlookers? Though there are no answers yet to such basic questions, finds from burials

”all over Southern Scandinavia, of especially fibulas, indicate that a small ‘Empire’ was present here in the first and second century, with a ‘Himlingoje Dynasty’ as rulers. This ‘Dynasty’ not only traded with Rome, but apparently also lived a very ‘Roman’ style of life. If there were such an ‘Empire’, it is obvious that the Romans could benefit from this, and seek alliances with this regime” (Ravenna 2006).

Ryc. 5. Wizerunki kwadratowych żagli na rzymskich monetach (I w. p.n.e. - II w. n.e.), które po około 700-letniej przerwie pojawią się także na monetach wikingińskich. Rys. A. Szwemiński

Fig.. 5. Square sail images on Roman coins (1st BCE-2nd c. CE) that, after a hiatus of some 700 years, also appear on Viking coins. Drawing A. Szwemiński.

A - Pompeius Coin (1st c. BCE)

B - Hadrian coin (2nd c. CE)

C-D - Viking coins with square sail boat from 9th/10th c.

mianie ukrywali kwadratowe żagle przed ciekawskimi gapiami? Choć nie znamy jeszcze odpowiedzi na te pytania, znaleziska z pochówków: „z całej południowej Skandynawii, zwłaszcza fibule, sugerują, że w I i II wieku istniało tu niewielkie Imperium z Dynastią Himlingoje u władzy. Dynastia ta nie tylko utrzymywała stosunki handlowe z Rzymem, ale prowadziła też „rzymski” tryb życia. Jeśli faktycznie istniało takie Imperium, Rzymianie – co oczywiste – mogli czerpać z niego korzyści i szukać z nim sojuszu” (Ravenna 2006).

Zagadką pozostaje kwestia, dlaczego tak otwarte i rozległe kontakty handlowe między żeglarzami rzymskimi a wioślarzami skandynawskimi nie obejmowały przepływu koncepcji kwadratowych żagli. Poza tym,

It remains an enigma why such an open and extensive exchange between Roman sailors and Scandinavian rowers would not have included the transfer of the square-sail-concept. Moreover, an indigenous Danish ”Empire” without houses, temples, dams and roads is very difficult to visualize because archaeologists never found such structures in the 1st century period. Yet, when in the 8th c. the Scandinavians, now called Vikings, build sailing ships, breakwaters, ports, and towns they basically employ 700-year-old technologies. A bizarre situation, indeed! How could the Scandinavian and Baltic peoples of Antiquity (1st-3rd c.) and Late Antiquity (4th-6th c.) fail to adopt such basic improvements when there were countless experts from all over Europe

Ryc. 6. Rzymskie paciorki *millefiori* (I wiek) – A

Paciorki z Truso/Polska - B

FIG. 6. Roman millefiori beads (1st-3rd c.) – A

Glass Beads, Truso/Poland - B

Źródła/Sources:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_millefiori.jpg

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu/Museum of Archaeology and History in Elbląg. Fot./Photo L. Okoński.

rdzennie duńskie *Imperium* bez domów, świątyń, tam na rzekach i dróg, jest trudne do wyobrażenia, a archeologowie nie znaleźli tego typu struktur pochodzących z I wieku. Jednak kiedy w VIII wieku Skandynawowie, zwani teraz Wikingami, budowali łodzie żaglowe, fałochrony, porty i miasta, używali do tego 700-letnich technologii. Niezwykle dziwna sytuacja! Jakim sposobem ludy skandynawskie i bałtyjskie z czasów starożytnych (I-III wiek) i późno-starożytnych (IV-VI wiek) mogły nie przyjąć tak podstawowych usprawnień technicznych, skoro na ich terenach pojawiali się niezliczeni eksperci z całej Europy, gotowi przekazać im tę wiedzę? Nawet monety rzymskie o niskiej wartości rozprzestrzeniły się na ich terytoriach, potwierdzając intensywną działalność gospodarczą. Rzymskie denary w liczbie 7 756 (głównie z 50-200 r. n.e) zostały znalezione w samej Szwecji, co potwierdza skandynawskie kontakty ze światem rzymskim i jego rozwijającą się żeglugą.

W którym momencie najpóźniej nordyccy marynarze mogli ujrzeć *langskipy* rzymskie z kwadratowymi żaglami? Można wysunąć tezę, iż ludy nordyckie weszły w kontakt z łodziami tego typu dopiero po tym jak Rzymianie zastąpili swoich helleńskich, egipskich i fenickich rywali, stając się władcami mórz. Rzymianie kopiowali statki pokonanych i szybko włączali je w swoje podboje Europy północno-zachodniej; rzeki,

who could teach them? Even low-value Roman coins had spread throughout their territories, confirming intensive economic activity. A total of 7,756 Roman *denarii* have been found in Sweden alone (mostly from 50-200 CE), which indicates numerous Scandinavian contacts with the Roman world and its shipping evolution.

When, at the latest, must Nordic mariners have seen Roman longships with square sails? One may argue that Norsemen had not yet come into contact with such ships before the Romans had replaced their Hellenistic, Egyptian, and Phoenician rivals as masters of the sea. The Romans had copied the ships of the defeated and, soon, were able to employ them in their conquest of northwestern Europe, whose rivers, such as the Rhine, became prime routes of Roman naval traffic. Under Julius Caesar's (100-44 BCE) naval operations against the British Isles, the North Sea to the west of Scandinavia became a Roman battleground. Thus, by at least circa 1 CE, Scandinavians must have seen ships with square sails. The Norsemen had no qualms about using Roman coins and silverware from the very same 1st c. period that, strangely, left no houses or ports but which did leave burials containing occasionally splendid Roman imports. And yet for century after century – or so everybody believes today – they stubbornly refused to assimilate them until the dawn of the Early Middle Ages.

takie jak Ren, stały się podstawowymi drogami żeglugi rzymskiej. Podczas wypraw morskich Juliusza Cezara przeciw Wyspom Brytyjskim, Morze Północne na zachód od Skandynawii stało się rzymskim polem bitwy. Tak więc przynajmniej około I wieku n.e. Skandynawowie musieli widywać statki z kwadratowymi żaglami. Mieszkańcy północy nie mieli skrupułów w kwestii używania rzymskich monet czy srebra stołowego z tego samego okresu; co dziwne nie znajdujemy tych przedmiotów w domach czy portach, lecz w grobach, zawierających nierzadko wspaniałe rzymskie towary z importu. A mimo to, przez kolejne stulecia – a przynajmniej tak się dzisiaj uważa – aż do wczesnego średniowiecza, Skandynawowie uparcie odmawiali przyjęcia kwadratowych żagli.

Statki z kwadratowymi żaglami były nawet przedstawiane na monetach rzymskich, z których ich użytkownicy mogli wręcz uczyć się o rzymskich postępkach w żegludze morskiej. 700 lat później zaś, Wikingowie uważali monety za przedmioty warte wizerunku ich własnych osiągnięć żeglarskich (RYC. 5).

Jakim więc sposobem Wikingowie po 700 r. n.e. stali się niekwestionowanymi władcami mórz, skoro po nieodwracalnym upadku cywilizacji rzymskiej, nie było już nikogo, kto mógłby ich czegoś w tej kwestii nauczyć? Jakim cudem ludzie z czasów Wulfstana nauczyli się nagle czytać klasykę łacińską i pisać typowymi rzymskimi rylcami na woskowych tabliczkach?

Jak udało im się stworzyć idealne kopie cennych przedmiotów, znanych z czasów starożytnych i późno-starożytnych, takich jak szklane kostki mozaikowe (*tessera*) o niemalże identycznej strukturze chemicznej, czy też paciorki *millefiori* z I wieku (RYC. 6)? Jak zdołali tego dokonać, skoro pod ich domostwami nie istniała nawet warstwa archeologiczna z okresu między I a VII wiekiem, z której mogliby wydobywać okazy rzymskiej kultury materialnej?

W okresie od I do VII wieku mieszkańcy Północy jawią się nam jako zupełni prostaczkowie, natomiast już od VIII wieku zdumiewają resztę świata swym niewiarygodnym geniuszem. Uczą się, jak produkować rzymskie zamki i klucze. Odtwarzają dawno zapomniany skład chemiczny szkła i używają go do produkcji imita-

Ships with square sails are even portrayed on Roman coins, from which the receivers of these monetary items could have learnt about Roman progress in seafaring. And 700 years later, the Vikings did not consider a coin too unworthy an item to carry an image of their own sailing expertise (FIG. 5).

Yet, how could the Vikings, after 700 CE, become the world's uncontested masters of the sea when – following the lethal and irreversible fall of Roman civilization – there was nobody left to teach them? How could people of Wulfstan's times suddenly read classical Latin and write it with the typical Roman iron stylus on wax tablets?

How could they create precious items known from Antiquity and Late Antiquity, which they imitated perfectly, right down to the chemical fingerprints of Roman glass tesserae and sophisticated millefiori beads of the 1st c. (FIG. 6). How could this have been done when they did not even have archaeological strata for the 1st to 7th c. beneath their habitats from which they could dig up and copy the material culture of Rome?

The Northerners look like the world's most improbable simpletons during the 1st to the 7th c., whereas after the 8th c. they impress the world as its most impossible geniuses. They teach themselves how to produce Roman locks and keys. They recreate a long-extinct chemistry of glass, only to use this formidable skill for mere imitations of earlier stuff. The same appears to be true for the Vikings' Arab trading partners of the Early Abbasid domain (8th-10th c.). The Arabs, too, are seen as living in a cultural backwater because – for the first seven centuries of the 1st millennium – they are not able to mint coins, write properly, develop urbanism or adopt monotheism (Heinsohn 2013). Yet, the Abbasids, too, learn to revive 700-year-old Roman glass chemistry when there is no one left to guide them towards such sophisticated crafts. And yet, not a single person of erudition from the 9th c. – neither Viking nor Arab – is on record for being mankind's first scholar to have analyzed 700-year-old materials down to their smallest elements. On the contrary, once these masters had completed their enormous achievement of retrieving dateless production processes, they fell back on bor-

RYC. 7. Rzymska misa szklana *millefiori* z I w. n.e. - A

Abbasydzka misa szklana *millefiori* z VIII/ IX w. n.e. - B

FIG. 7. Roman millefiori glass bowl (1st c. CE) – A

Abbasid millefiori glass bowl 8th/9th c. CE - B

Źródła/Sources:

<http://www.thorvaldsensmuseum.dk/en/collections/work/H2901>

<http://www.metmuseum.org/collections/search-the-collections/454030>

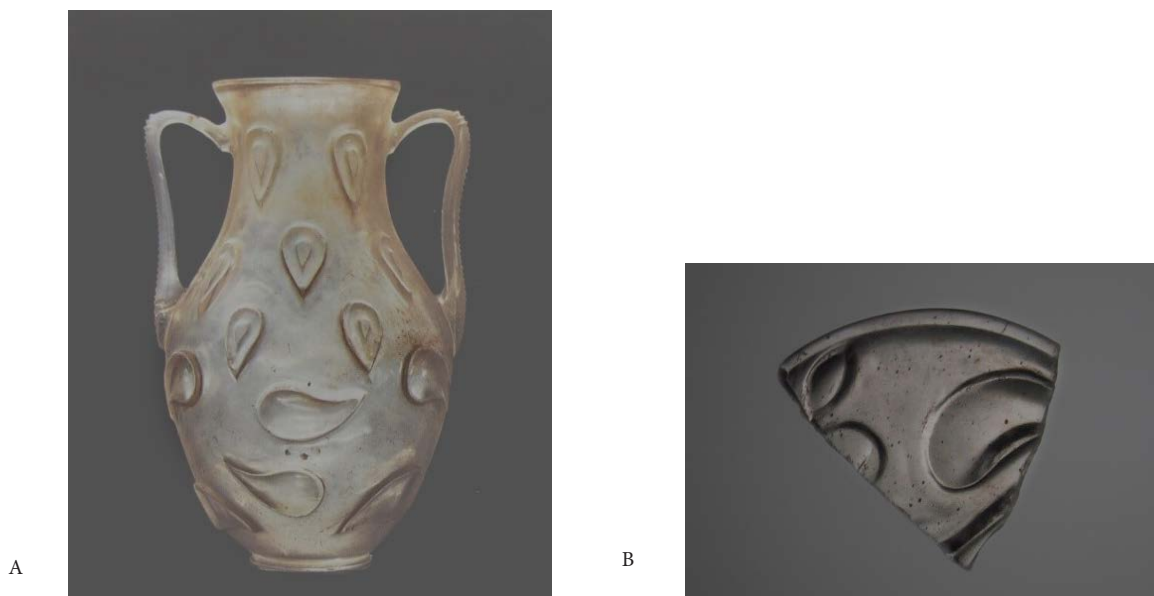
cji starych przedmiotów. To samo możemy powiedzieć o ich arabskich partnerach handlowych z wczesnego królestwa Abbasydów (VIII-X wiek). Arabowie również są uważani za zacofanych kulturowo, ponieważ przez pierwsze siedemset lat pierwszego tysiąclecia nie potrafili wybijać monet ani poprawnie pisać, nie rozwijają się urbanizacyjnie i nie przyjmują monoteizmu (Heinsohn 2013). A jednak, Abbasydów też udaje się odtworzyć 700-letnie szkło rzymskie w momencie, kiedy nie ma nikogo, kto mógłby ich tego nauczyć. Mimo to ani jeden wikingi czy arabski erudyta z IX wieku nie został zapamiętany jako istotny uczonec, który szczegółowo przeanalizował 700-letni materiał. Przeciwnie, kiedy mistrzowie ci ukończyli dzieło odzyskiwania dawnego procesu produkcji, zajęli się tworzeniem nudnych i powtarzalnych kopii niemożliwych już rzymskich kształtów i wzorów (RYC. 7; RYC. 8). Arabowie też nie mieli pod swoimi wczesnośredniowiecznymi domostwami warstw archeologicznych z I-VII wieku, z których mogliby wydobywać przedmioty rzymskie, a następnie naśladować je i udoskonalać:

„Niektóre najznakomitsze przykłady starożytnego szkła rzymskiego występują w postaci szkła cameo, które zaznało tylko dwóch krótkich okresów popularności. Większość znalezionych naczyń i ich fragmentów, datuje

ingly repetitive copies of outdated Roman shapes and patterns (FIG. 7; FIG. 8). However, the Arabs, too, had no 1st-7th c. strata beneath their Early Medieval sites from which they could have dug up Roman specimens to copy and perfect:

“Some of the finest examples of ancient Roman glass are represented in cameo glass, a style of glassware that saw only two brief periods of popularity. The majority of vessels and fragments have been dated to the Augustan and Julio-Claudian periods, from 27 B.C. to 68 A.D., when the Romans made a variety of vessels, large wall plaques, and small jewelry items in cameo glass. While there was a brief revival in the fourth century A.D., examples from the later Roman period are extremely rare. In the West, cameo glass was not produced again until the eighteenth century, inspired by the discovery of ancient masterpieces such as the Portland Vase, but in the East, Islamic cameo glass vessels were produced in the ninth and tenth centuries” (Trentinella 2003).

This notorious lack of originality is exhibited by the Vikings and their Arab contemporaries not only in their arts and crafts but also in the construction of their freight vessels, which are hardly distinguishable from 700-year-earlier Roman models (FIG. 9).

Ryc. 8. Rzymska waza szklana z Kolonii, schyłek I wiek n.e. (Harden 1988, s. 191) – A;

Fragment IX-wiecznego abbasydzkiego talerza szklanego: „IX-X wiek również jest możliwy. [...] Podobne motywy [...] odkryto na rzymskim naczyniu reliefowym z Kolonii” (Whitehouse 2010, s. 269) - B

Fig. 8. Late 1st c. CE Roman glass vase from Cologne (Harden 1988, p. 191) – A;

Fragment of 9th c. Abbasid glass plate: “A ninth-10th-century is certainly possible. [...] Similar motifs [...] are found on a Roman relief-cut vessel from Cologne” (Whitehouse 2010, 269) – B

się na okres panowania Cesarza Augusta oraz na okres julijsko-klaudyjski, między 27 r. p.n.e. a 68 r. n.e., kiedy Rzymianie produkowali różnorodne naczynia, duże płytki ścienne oraz drobną biżuterię ze szkła cameo. W IV wieku n.e. nastąpił krótki okres odrodzenia, ale przykłady z późniejszego okresu rzymskiego są niezwykle rzadkie. Na Zachodzie szkło cameo nie było ponownie produkowane aż do XVIII wieku, kiedy to pojawiło się inspirowane odkryciami starożytnych dzieł sztuki, takich jak waza portlandzka. Za to na Wschodzie islamskie naczynia ze szkła cameo produkowano w IX i X w.” (Trentinella 2002).

Tak uporczywy brak oryginalności przejawia się u Wikingów i ich arabskich partnerów nie tylko w sztuce i rzemiośle, ale także w budowie statków towarowych, które trudno odróżnić od rzymskich modeli starszych o 700 lat (**Ryc. 9**).

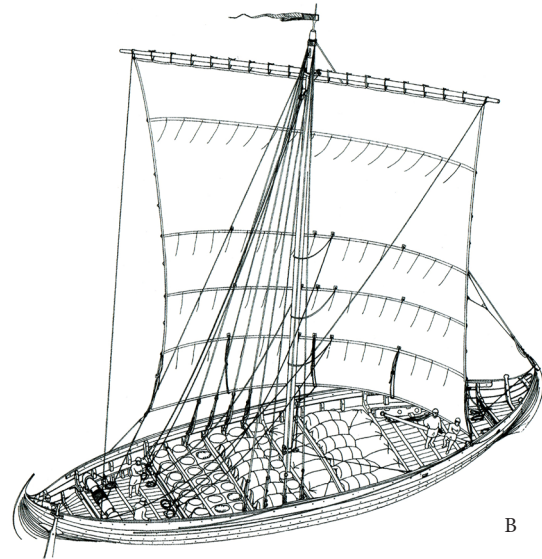
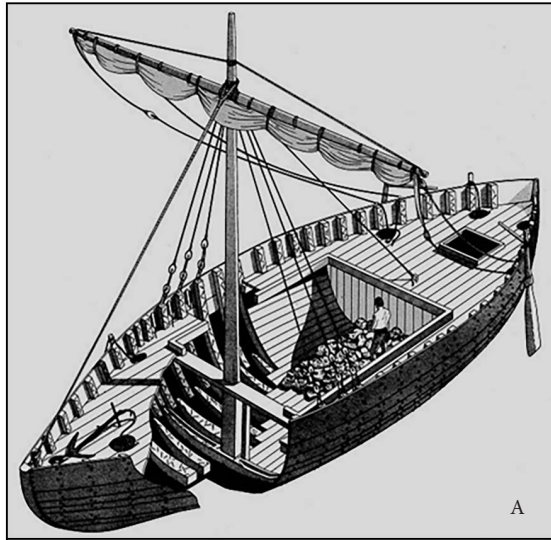
Choć prawdą jest, iż we wczesnym średniowieczu wikińskie statki wojenne budowano z klepek łączonych nitami żelaznymi, podczas gdy starożytni Grecy i Rzymianie preferowali raczej deski łączone drewnianymi czopami (**Ryc. 10**), Skandynawowie używali dokładnie tej samej techniki, przez Cezara przypisywanej Wene-

Though it is true that the warships of Early Medieval Vikings are clinker and rivet built, whereas Greeks and Romans of Antiquity preferred mortise and tenon planking, (**Fig. 10**) the Scandinavians use exactly the same technique attributed by Caesar to the Baltic *Veneti* of the 1st c. BCE. Liburnias used since the 1st c. CE in the Roman fleets for sea or river warfare, pre-empted all the attributes of Viking war ships by some 700 years. Their marines with round shields, as well as the boat’s split stern and oarholes, convey the appearance of Vikings in Roman uniform. (**Fig. 11**)

If it comes to their animal style décor and other patterns the Vikings, again, do just as the Romans did 700 years before them:

“Viking ornament was chiefly rooted in a continuous tradition common to much of north-western Europe which emerged in the fourth century AD. From that period until the end of the Viking Age and beyond Scandinavian artists were obsessed by a convoluted animal ornament which had its roots in Roman art” (Wilson 2012, p. 323).

In the field of décor, there are complaints about the same inexplicable 700-year standstill from Viking peri-

Ryc. 9. Rekonstrukcja rzymskiego statku towarowego z kwadratowym żaglem z *Londinium*/Anglia (II wiek n.e.) – A;

Rekonstrukcja wikingińskiego statku towarowego z kwadratowym żaglem, tzw. Knarr (IX/X wiek n.e.) - B

FIG. 9. Reconstruction of Roman cargo ship from *Londinium*/England with square sail (2nd c. CE) – A.

Reconstruction of Viking cargo ship with square sail – so-called Knarr (9th/10th c. CE)

(Haithabu 3 wreck; O. Uldum) - B

Źródła/Sources:

P. Marsden; *Ships of the Port of London: First to eleventh centuries AD* - (A);

O. C. Pedersen 2009, p. 238, fig. 3 - (B).

tom bałtyjskim z I wieku p.n.e. Liburny używane we flotach rzymskich od I w. n.e. do prowadzenia działań wojennych na morzach i rzekach miały wszystkie cechy wikingińskich statków wojennych, które pojawiły się 700 lat później (okrągłe tarcze wojowników, rozszczepiona rufa i otwory na wiosła) (**RYC. 11**).

Jeśli chodzi o ozdoby w stylu zwierzęcym i inne wzory, Wikingowie znów robią to samo, co 700 lat wcześniej robili Rzymianie:

„Wikingińskie ornamenty były zakorzenione w tradycji wspólnej dla większości północno-zachodniej Europy, która pojawiła się w IV stuleciu n.e. Od tego momentu, aż do końca epoki Wikingów i później, artyści skandynawscy byli przywiązani do skomplikowanych motywów zwierzęcych, które miały źródła w sztuce rzymskiej” (Wilson 2012, s. 323).

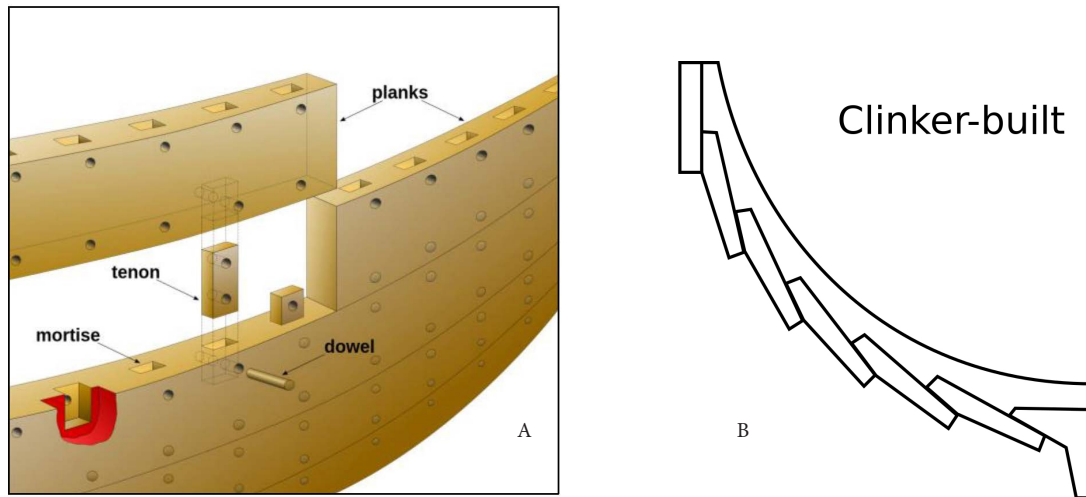
W dziedzinie zdobnictwa, zauważamy tak samo niewytłumaczalny zastój, trwający 700 lat, od Irlandii Celtyckiej po Syrię Arabską. Tu także w IX wieku powtarza się – z pewnym kolorytem lokalnym – to, co gdzie indziej było w powszechnym użyciu już w II wieku (**RYC. 12**, **RYC. 13**).

od Celtic Ireland to Arab Syria. There, too, one repeats – of course with some local seasoning – in the 9th c. what elsewhere has been already common in the 2nd century (**FIG. 12**; **FIG. 13**).

“Depicting vine tendrils, Corinthian acanthus scrolls, gemmed vases and even fantastic Pompeian-like Roman palaces ensured the survival of such [700 year older] motifs in Islam’s nascent art” (Michaud et al. 1996, pp. 255 f.).

We have not fully exploited the Viking paradoxes yet. Let us take a look at prominent cities like London or Winchester (**FIG. 14**), the capital of Alfred the Great (871-899). Supposedly these two cities were heavily attacked by Vikings in the 9th c., and yet they have no urban strata for that very period.

The Anglo-Saxon Alfred is of special interest because he sent Wulfstan to visit Truso in Weonod territory, and Alfred’s coins are found in many a Viking settlement. He confirms that Early Medieval Slavs (“Weonud”) still carry names similar to those used in Antiquity (Venedi [Pliny the Elder]) and Late Antiqui-

Ryc. 10 Deski łączone na czopy, używane przez greckich budowniczych statków co najmniej od IV wieku p.n.e. Rzymianie kontynuowali tę technikę, dołączając gładką i stabilną powierzchnię – A; Klepkowa konstrukcja poszycia kadłubów łodzi przy użyciu nitów w typie wikingim – B

FIG. 10. Mortise and tenon planking was used by Greek shipbuilders at least since the 4th c. BCE. It was continued by the Romans, and provides a smooth and stable surface - A Clinker/strapstake hull building with rivets in the Viking style - B

Źródła/Sources: Eric Gaba - Own work Based upon a drawing Reference: Jean Taillardat, *La Trière athénienne et la guerre sur mer aux Ve et IVe siècles*, 1968, [in:] Jean-Pierre Vernant, *Problèmes de la guerre en Grèce ancienne*, Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, coll. Points, 1999

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Clinker-carvel.svg>

„Przedstawiając pnącza winorośli, korynckie zwoje liści akantu, wazy wysadzone kamieniami a nawet fantastyczne pompejańskie pałace rzymskie, zapewnili odrodzenie tych [700-set letnich] motywów w rodzącej się dopiero sztuce Islamu” (Michaud et al. 1996, s. 255 f.).

Nie odkryliśmy jeszcze w pełni wszystkich wikingińskich paradoksów. Przyjrzyjmy się wiodącym miastom, takim jak Londyn czy Winchester (**RYC. 14**), stolica Alfreda Wielkiego (871-899). Prawdopodobnie oba te miasta zostały zaatakowane przez Wikingów w IX wieku, a mimo to nie posiadają miejskiej warstwy archeologicznej dla tego okresu.

Anglosaski król Alfred jest szczególnie interesującą postacią: to on wysłał Wulfstana do Truso, na tereny Wendów. Monety Alfreda zaś znajduwane są w wielu wikingińskich osadach. Potwierdza on, że Słowianie z wczesnego średniowiecza (Wendowie), wciąż byli nazywani podobnie jak w starożytności (Venedi/ Wenedowie [Pliniusz Starszy]) i późnej starożytności (Venethi/ Wenetowie [Jordanes]).

ty (Venethi [Jordanes]). Yet, if we look for buildings at Alfred's capital, Winchester (*Venta Belgarum*), we will fail to find it. Above the building strata of the 1st-3rd c. Roman period one immediately finds 11th/12th c. churches. There are no strata with living quarters anywhere between the 3rd and the 11th c. to accommodate the king's 9th c. palace and entourage. Yet, there is a 2nd/3rd c. Roman period palace in Winchester for which no one claims ownership. Moreover, Alfred – with his coin portraits – puzzles historians. He wears a Roman diadem as well as a Roman chlamys – very much like Charlemagne and other Frankish rulers. Students are taught that Saxons liked to brag on the cheap by putting on Roman attire. Yet, there is one palace in Winchester that fits such a manly décor well. It belongs to the Roman period ending in the 3rd c. CE. A sufficiently Roman appearance would be required of anyone claiming ownership of the building. That's where Alfred's diadem and chlamys would fit perfectly. Anyway, Winchester's only palace available for Alfred is located in Winchester's Roman strata. What is now ridiculed

A

B

Ryc. 11. Rzymska *Liburna* z II wieku, przeznaczona do działań wojennych na morzach i rzekach, z kwadratowym żaglem i taranem. (Mozaika: „Ulysses kuszony przez syreny”, Muzeum Bardo, Tunezja – A

Wikińska łódź z Gokstad (IX w.) z kwadratowym żaglem i klepkowym kadłubem (23,33 m x 5,25 m). Takie łodzie bez taranów, ale za to z niezwykle stabilnymi kadłubami klepkowymi, pochodzące ze skandynawskiej epoki przedchrześcijańskiej, mogły równać się z *liburnami* z I-III wieku – B

FIG. 11. 2nd c. Roman *Liburnia* for sea and river warfare with square sail and ram.

Mosaic “Ulysses seduced by the sirens” in Bardo Museum, Tunisia - A;

9th c. Viking ship of Gokstad with square sail and clinkered hull (23.33 m x 5.25 m). Such ships – without the rams of Scandinavia’s pre-Christian era but with their extremely stable clinker hulls – might well have been able to match 1st-3rd c. *Liburnians*. - B

Źródła/Sources:

[http://en.wikipedia.org/wiki/Madrague_de_Giens_\(Shipwreck\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Madrague_de_Giens_(Shipwreck))

<http://de.wikipedia.org/wiki/Gokstad-Schiff#mediaviewer/Datei:Gokstad-ship-model.jpg>

W Winchester (*Venta Belgarum*), stolicy Alfreda, nad warstwą budowlaną z I-III w. (okres rzymski), od razu znajdujemy kościoły z XI-XII w. Nie istnieją warstwy archeologiczne z budynkami mieszkalnymi z okresu III-XI w., które mogłyby wskazywać miejsce zamieszkania króla i jego świty w IX wieku. Istnieje pałac w Winchester z II/III wieku, do którego jednak nikt się nie przynaję. Co więcej, sam Alfred ze swoimi portretami na monetach, mocno zaskakuje historyków. Widzimy go odzianego w rzymski diadem i chlamidę, na wzór Karola Wielkiego i innych władców frankijskich. Studentów uczy się na tej podstawie, że Sasi lubili chętnie się strojami romańskimi. Pałac w Winchester pasuje do tego akurat męskiego przydzwiewku (okres romań-

as Alfred’s fashion obsession may just turn out be the right thing for a Roman *foederatus* who does not like to be ranked below other Roman *foederati* (in more detail Heinsohn 2014, *passim*).

Thus, where Viking sites lack building strata for some 700 years from the 1st to the 7th c. Anglo-Saxon cities lack living quarters for 700 years, too, albeit between the 3rd and the 10th century:

“Parts [of Londinium] / were already covered by a horizon of **dark silts** (often described as ‘**dark earth**’) / Land was converted to arable and pastoral use or **abandoned entirely**. The dark earth may have started forming in the **3rd century**” (Schofield 1999; bold GH).

There is not even any sign of English agriculture

A

B

Ryc. 12. Celtyckie aplikacje w formie triskelionu na kolczudze - I w. p.n.e. (późna kultura lateńska) – A

Celtyckie wzory triskelionu w *Księdze z Kells* (VIII/IX w.) - B

FIG. 12. Celtic Triskele patterns on chain mail - 1st c. BCE (Late Latène) – A

Celtic Triskele patterns in *Book of Kells*, section of folio 34 (8th/9th c.) - B

Źródła/Sources:

Sándor Berecki; Two Latène Bronze Discs from Târgu Mureș, Transylwania (A)

https://commons.wikimedia.org/wiki/Book_of_Kells?uselang=pl#/media/File:KellsFol034rChiRhoMonogram.jpg (B).

ski, kończący się w III w. n.e.); odpowiedni rzymski strój byłby wymagany od każdego, kto miałby zamiar podać się za właściciela budowli. Idealnie pasuje tu diadem Alfreda, tak samo jak jego chlamida. Tak czy inaczej, jedyny pałac w Winchester dostępny dla Alfreda znajduje się w rzymskiej warstwie archeologicznej. Co dziś często wyśmiewa się jako odzieżową obsesję Alfreda, mogło w rzeczywistości być jedyną słuszną rzeczą, jaką mógł zrobić rzymski *foederatus*, który nie chciał być stawiany niżej od innych rzymskich *foederati* (więcej szczegółów – patrz: Heinsohn 2014, *passim*).

Tak więc, o ile stanowiskom wikingim brak 700-letniej warstwy archeologicznej z budowlami od I do VII wieku, tak miastom anglosaskim, też przez 700 lat, brakuje budowli mieszkalnych – tyle tylko, że między III a X w.:

„Części [Londinium]/ były już pokryte warstwą **ciemnego mułu** (często opisywanego jako „**ciemna ziemia**”) / Ziemię zamieniono w tereny uprawne i pasterkie lub **całkowicie opuszczono**. **Ciemna ziemia mogła zacząć formować się w III wieku**” (Schofield 199; wy tłumaczenie GH).

Nie ma nawet śladu angielskiego rolnictwa, które mogłoby wykarmić Wikingów w VIII i IX wieku:

whose harvests the Vikings could have fed from in the 8th or 9th century:

“Whatever the discussion about the plough in Roman Britain, at least it is a discussion based on surviving models and parts of ploughs, whereas virtually no such evidence exists for the Period A.D. 500-900 in England. [...] In contrast to the field system of the 500 years or so on either side of the beginning of our era, little evidence has survived in the ground for the next half millennium” (Fowler 2002, p. 28).

Thus, we do not know what the Vikings might have come to the British Isles for in the 9th century. Looting expeditions in the 1st/2nd c., however, would have provided rich booty, including the sophisticated 1st/2nd c. Roman glass specimens found in 8th/9th c. Viking sites. It would also work the other way round. If we were to date 2nd c. London or Winchester to the 9th c., the Viking pillaging raids could keep their conventional 9th c. date. Yet, the Roman Empire would have to move forward by some 700 years. Doesn't that sound utterly bizarre? It does, but it would fit the stratigraphy that shows in countless sites High Medieval strata (10th/11th c.) right on top of 230s-strata of Antiquity

Ryc. 13. Fresk z Villa Arianna w Boscoreale - I w. n.e.

FIG. 13. 1st c. BCE fresco from Villa Arianna in Boscoreale

Źródło/Source: <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/247017>

„Jakakolwiek byłaby dyskusja na temat rolnictwa w Brytanii czasów rzymskich, oparta została na pozostałościach różnych rodzajów pługów. Natomiast żadne takie dowody nie istnieją dla okresu 500-900 r. w Anglii. [...] W przeciwieństwie do systemu polowego obejmującego około 500 lat na początku naszej ery, niewiele dowodów z drugiej połowy tysiąclecia przetrwało w ziemi” (Fowler 2002, s. 28).

Tak więc nie do końca wiemy, po co Wikingowie przybyli na Wyspy Brytyjskie w IX wieku. Wyprawy grabieżcze z I/II wieku dostarczyłyby im bogatych łupów, włącznie z cennymi rzymskimi przedmiotami ze szkła, znalezionymi na przełomie VIII i IX wieku. Działyłoby to również w odwrotną stronę. Jeśli mielibyśmy datować Londyn czy Winchester na IX wiek, wikingi najazdy mogłyby zachować swoją konwencjonalną datę, tj. IX wiek. Ale Cesarstwo Rzymskie musiałyby „przesunąć się” do przodu o jakieś 700 lat. Czyż nie brzmi to dziwnie? Owszem, ale pasowałoby do stratygrafii, która wykazuje na niezliczonych stanowiskach - tuż nad warstwami starożytnymi - warstwy średniowieczne (X-XI w.). Warstwy późniejsze zniszczyły struktury miejskie z okresu rzymskiego, pokryte gruzem, czarną ziemią, zaschniętym mułem, piaskiem, torfem i innymi materiałami.

with utterly destroyed Roman urban structures covered by debris, dark earth, dried mud, sand, peat or other materials.

Aachen, Europe’s most prominent city of the Viking period, was plundered by Norsemen in the 9th c. Aachen exhibits primitive 10th c. huts of the High Middle Ages sunk into dark mud (“Moder”) covering 3rd c. ruins and has nothing to show for the 3rd to the 10th century. Where one stratigraphically expects the living quarters of Carolingian Aachen (8th-10th c.) one finds Roman Aachen of the 2nd/3rd century. Complaints about about „the complete absence of early medieval finds, especially the lack of Carolingian building activities” (Sage 1982, p. 88). With the exception of the palatial complex – in the unexpected shape „of palaces of Antiquity” (Sage 1973, p. 2) – there „are no Early Medieval houses” in Aachen (Müller et al. 2013, p. 42). Perplexed scholars, therefore, cannot help but qualify Charlemagne’s palatial complex to be the offspring of a time-machine: “It looks rather like an accidental rebirth of Rome” (Henning 2008, p. 52). The Carolingians of the Viking Period either used 700-year-old Roman living quarters or had no roads, residential areas, plazas, barracks, stables, workshops, monasteries, churches, aqueducts and even latrines or sewers anywhere.

Ryc. 14. Mozaika z Winchester, II wiek, (*Venta Belgarum*) Alfreda Wielkiego

FIG. 14. 2nd c. mosaic from Winchester (*Venta Belgarum*) of Alfred the Great

Źródło/Source: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Roman_Mosaic_-_Winchester_Museum.jpg

Akwizgran – najznakomitsze europejskie miasto z epoki Wikingów – zostało splądrowane przez najeźdźców z Północy w IX wieku. Widzimy tam prymitywne chaty z X wieku, zanurzone w czarnym mule, pokrywającym ruiny z III wieku; nie ma niczego, co reprezentowałoby okres od III do X wieku. Tam, gdzie pod względem stratygraficznym można by oczekiwać budynków mieszkalnych Karolingów (VIII-X wiek), znajdujemy Akwizgran romański (II/III wiek). Pojawiają się liczne uwagi na temat „kompletnego braku znalezisk wczesnośredniowiecznych, a zwłaszcza aktywności budowlanej Karolingów” (Sage 1982, s. 88). Z wyjątkiem kompleksu pałacowego o nieoczekiwanym kształcie „pałaców starożytnych” (Sage 1973, s.2), „nie ma domów wczesnośredniowiecznych” w Akwizgranie (Müller et al. 2013, s. 42). Uczni z niedowierzaniem klasyfikują więc kompleks pałacowy Karola Wielkiego jako rezultat podróży w czasie: „Wygląda jak przypadkowe odrodzenie Rzymu” (Henning 2008, s. 52). Karolingowie z epoki Wikingów albo używali 700-letnich romańskich budowli mieszkalnych, albo nie mieli żadnych dróg, dzielnic mieszkalnych, placów, baraków, stajni, warsztatów, klasztorów, kościołów, akweduktów czy choćby latryn i kanałów ściekowych.

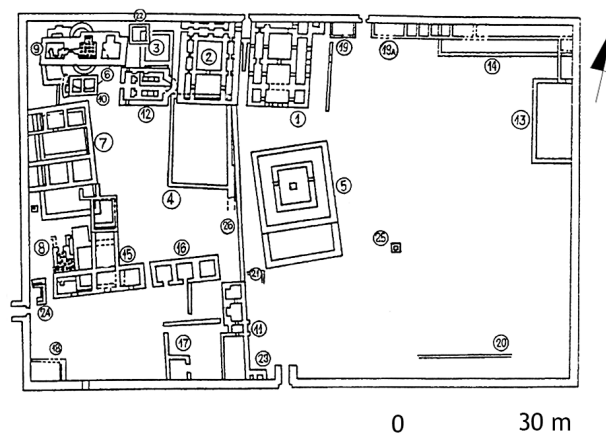
For Viking-period cities under Carolingian rule like Spoleto (Italy), Trier (Germany) or **Zurich** (Switzerland) it is explicitly claimed that from the 700s to the 930s people still lived **in dwellings from the 1-230** period:

„*The archaeological findings exclude a destruction of the settlement structures of Zurich. The Roman settlement underwent hardly any change up to the Early Middle Ages. Roman streets, houses, and infrastructure were continually used*“ (Kaiser 1995, p. 152) *seven centuries on.*

Transposed into the 2nd millennium, one would have to imagine Europeans from 1700-1930 living in unaltered houses from 1000-1230. Back in the 1st millennium, such durability – after the West Roman Empire had been felled in the 3rd c. with the East Roman following suit in the 6th c. – would be no less than a miracle. How, then, could the buildings of the 1-230s period still have been in perfect shape in the 700-930 period? That would be possible only if 1-230s and 700-930s are simply different chronological labels for the same archaeological period of some 230 years that immediately precedes the High Middle Ages starting after the 930s.

A

B

Ryc. 15. *Ulpia Serdica* (Sofia, ściany 10-12 metrów, bramy 1315 metrów wys.) - II w. n.e. - A;

Pliska/Bułgaria, IX w., rozkład *castrum* z II w. (ściany 10 metrów, bramy 14-15 metrów wys.) - B

Fig. 15. 2nd c. CE *Ulpia Serdica* (Sofia; walls 10-12 m, gates 13-15 m high) - A

9th c. Pliska/Bulgaria in 2nd c. *castrum* layout with gates and pointed towers similar to *Ulpia Serdica* (walls 10 m, gates 14-15 m high) - B

Źródła/Sources: *Ulpia Serdica Graph of Serdica* by Prof. Plamen Valchev, which came on the philatelic mark in honor of the 1700 anniversary of the Edict of Serdica in April 2011. <http://en.sofiamuseum.bg/ulpia-serdica/>

Ilu 18b1 ilu 18b2 Pliska - 100 years of archaeological excavations. Rasha Rashev, Yanko Dimitrov (Shumen, „Svetlana”, 1999) <http://www.kroraia.com/pliska/t/index.html>

W przypadku miast z epoki Wikingów pod rządami Karolingów, takich jak Spoleto (Włochy), Trewir (Niemcy) czy Zurich (Szwajcaria), otwarcie mówi się o tym, że mniej więcej między 700 a 930 r. ludność wciąż zamieszkiwała budynki z lat 1 – 230 n.e.:

„Znaleziska archeologiczne wykluczają zniszczenie struktur osadniczych w Zurichu. Osadnictwo rzymskie nie przeszło prawie żadnych zmian do czasu wczesnego średniowiecza. Rzymskie ulice, domy i infrastruktura były wciąż używane” (Kaiser 1995, s. 152) siedem wieków później.

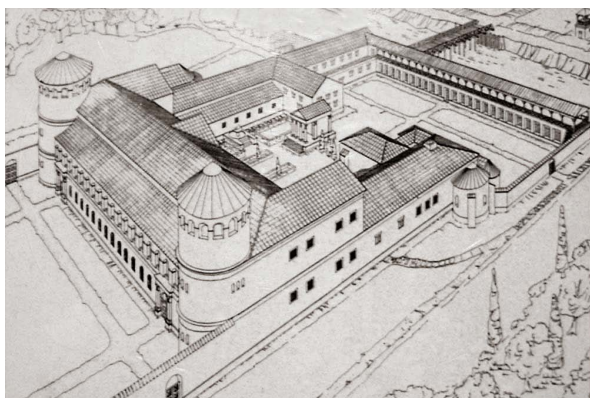
W przełożeniu na drugie tysiąclecie, trzeba byłoby wyobrazić sobie Europejczyków z 1700-1930 mieszkających w niezmiennych domach z okresu pomiędzy 1000-1230 r.n.e. Natomiast w pierwszym tysiącleciu – po upadku Cesarstwa Zachodniego w III wieku i nastaniu Cesarstwa Wschodniego – taka sytuacja byłaby niemal cudem. Jakim sposobem więc, budynki z okresu od 1 – 230 r.n.e. mogły wciąż być w idealnym stanie w latach 700-930? Byłoby to możliwe tylko w przypadku założenia, że przedziały czasowe 1-230 i 700-930 to w gruncie rzeczy różne określenia chronologiczne tego samego okresu archeologicznego, obejmującego ponad 200 lat tuż przed środkowym średniowieczem, zaczynającym się po 930 r.

Regarding 1-230s and 700-930s as different aspects of the same period can also explain Viking period sites of the 9th c. whose architecture cannot be distinguished from Roman sites of the 2nd c., though both types of sites are found in the same country. A famous example, of course, is provided by Bulgaria. 1st-3rd c. Roman Sofia (*Ulpia Serdica*) looks like 8th-10th c. Early Medieval Pliska (Fig. 15). Yet Sofia has no 8th-10th c. Early Medieval strata, whereas Pliska has no urban strata for Antiquity but builds in its Early Medieval 8th-10th c. as if it were 1st-3rd century:

“The thesis about the antique [1st-3rd c. CE; GH] origin of the monumental buildings in Pliska is not based on the antique materials found there alone. Its most impressive monuments are ‘antique’ in appearance. / It seems more natural to assume that they belong to an earlier epoch. But the archaeological evidence does not allow this and it is exactly what makes Pliska a real puzzle” (Rashev & Dimitrov 1999, ch. IV).

Hungary shows the same stratigraphical pattern as Bulgaria. Viking-Carolingian Period Mosaburg is built in the Roman fashion of Budapest (*Aquincum*) of the 2nd c. for which, however, the Carolingian site has no underlying strata to copy from. (Fig. 16)

Where Scandinavia is puzzled by its 700-year delay in assimilating Roman square sails, Viking-period

A

B

Ryc. 16. Pałac gubernatora w Budapeszcie (*Aquincum*), II w. – A Bazylika *Zalavár-Récsékút* (wapień i marmur) w Mosaburgu z okresu wikingińskiego (IX w.), model - Muzeum Narodowe w Budapeszcie – B

Fig. 16. 2nd c. governor palace in Budapest (*Aquincum*) – A 9th c. *Basilica of Zalavár-Récsékút* (limestone and marble) at Viking period Mosaburg – B [Model in National Museum; Budapest; fotos G. Heinsohn].

Źródła/Sources: Fot./Photo: G. Heinsohn https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aquincum-Governor%27s_Palace.jpg

Rozpatrywanie przedziałów czasowych 1-230 i 700-930 jako różnych aspektów tego samego okresu, wyjaśnia również zagadkę stanowisk z epoki Wikingów (IX w.), których architektura nie daje się odróżnić od tej ze stanowisk rzymskich z II wieku, mimo że oba rodzaje stanowisk znajdują się w tym samym kraju. Sławny przykład pochodzi z Bułgarii. Rzymska Sofia z okresu I – III (*Ulpia Serdica*) wyglądem przypomina VIII-wieczną Pliskę (**RYC. 15**). A jednak, Sofia nie posiada warstwy archeologicznej z wczesnego średniowiecza (VIII-X w.), podczas gdy w Plisce nie znajdziemy warstwy miejskiej z okresu starożytności, lecz jedynie budowle wczesnośredniowieczne (VIII-X w.), wyglądające na I-III wiek:

„Teza o antycznym [I-III wiek n.e.; GH] pochodzeniu monumentalnych budowli w Plisce nie jest poparta wyłącznie starożytnymi materiałami tam znalezionymi. Najbardziej imponujące budowle są „antyczne” z wyglądu./ Naturalne wydaje się więc przypuszczenie, że należą

Pliska is puzzled by its repetition of Roman roof tiles and piping after a 700 year hiatus. Within Germany a comparable similarity over 700 years is attested for the 8th/9th c. Carolingian palace at Ingelheim – visited by Haithabu’s 9th c. Viking King, Harald Klak – that recreates a 2nd c. palace from the forum of Roman Cologne.

Again, there are no 1st-3rd c. building strata beneath Ingelheim from which Carolingian architects and chemists could have obtained information about Roman building techniques or the composition of Roman paints. And yet, in every aspect – including the shape of the city gates and the waterproof cement in the channels (**FIG. 17**) – they master 700 year old trade secrets:

“The semicircular building clearly shows the significance of antique models, the only one of its kind in medieval architecture”. / Ingelheim’s throne hall “is in the tradition of the antique and late antique palatial aula”. / Ingelheim’s water tunnel with “hydraulic mortar (Opus signinum)” repeats “the traditional engineering feats from the days of ancient Romans”. // The aula’s roof

A

B

one do wcześniejszej epoki. Jednak materiał archeologiczny tego nie potwierdza, co sprawia, że Pliska pozostaje zagadką” (Rashev & Dimitrov 1999, rozdz. IV).

Na Węgrzech obserwujemy taki sam model stratygraficzny jak w Bułgarii. Mosaburg pochodzący z okresu wikingo-karolińskiego został zbudowany w stylu romańskim, na wzór Budapesztu (*Aquincum*) z II w., choć nie istniała warstwa, na której można się było wzorować (RYC.16).

Podczas gdy Skandynawia zdumiewa 700-letnim opóźnieniem w przyjęciu rzymskich kwadratowych żagli, Pliska z epoki Wikingów zadziwia użyciem rzymskich dachówek i kanalizacji po 700-letniej przerwie. Na terenie Niemiec porównywalne podobieństwo po 700 latach zastoju widać w przypadku VIII/IX-wiecznego pałacu w Ingelheim, odwiedzonego w IX wieku przez wikingo-karolińskiego króla Hedeby, Haralda Klaka. Pałac ten z wyglądu przypomina II-wieczny pałac z forum w Kolonii okresu rzymskiego.

RYC. 17. Brama miasta z epoki Wikingów z IX w. Ingelheim Karolingów w II-wiecznym stylu i technice romańskiej – A
Kanał murowany z Ingelheim z IX wieku: „Przez długi czas był uważany za rzymski. Kanał jest wykładany kamieniami i specjalną zaprawą wodoszczelną (*Opus signinum*)” - B

FIG. 17. Viking period city gate of 9th c. Carolingian Ingelheim in 2nd c. Roman style and ique - A
Ingelheim's brick-lined channel of the 9th c.: “For a long time this was regarded as Roman. The canal is lined with quarry stones and hydraulic mortar (*Opus signinum*)” - B

Źródła/Sources: Grewe 2014, s. 347; Kaiserpalz 2015.

“tiles are formed in the ancient Roman way”. /// The Heidesheimer Gate “shows obvious similarities with city gates of Antiquity” (Kaiserpfalz 2015 // Geißler 2014 /// Grewe 2014, p. 47).

In Poland, the stratigraphic situation resembles Ingelheim's because sites with Early Medieval 8th/9th strata of Hill Forts or Viking settlements contain 1st/2nd c. Roman artifacts or coins (FIG. 18).

They are regarded as heirlooms although no on-site 1st/2nd c. Roman or later strata are found through which such artefacts could have been bequeathed over 700 years from parents to children. (TAB. 1)

Moreover, Polish Przeworsk-Wielbark sites of Antiquity (1st-3rd c.) are nowhere super-imposed by building strata of Slavic tribal centres or Viking sites of the Early Middle Ages (8th-10th c.). It is not understood why the exquisite locations and soils of Wielbark sites are not used by Early Medieval Slavs. Why such a waste of prime space? On the other hand, Wielbark sites and Early Medieval Slavic sites have many mate-

RYC. 18. Truso (IX w.) z II-wiecznymi monetami rzymskimi Faustyny (+140) i Antoninusa Piusa (138-161) [Bogucki 2012, s. 41].

Hedeby (VIII/IX w.) z rzymską tegulą. Najwcześniejsze rzymskie monety z Hedeby pochodzą z 79 r. n.e. (Tytus) [Schietzel 2013, s. 550].

FIG. 18. 9th c. Truso with 2nd c. Roman coins of Faustina (+140) and Antoninus Pius (138-161) – A [Bogucki 2012, p. 41].

8th/9th c. Haithabu with Roman tegula. The earliest of Haithabu's Roman coins is from 79 CE (Titus) - B [Schietzel 2013, p. 550].

Pod Ingelheim również nie znajdujemy budowlanej warstwy archeologicznej z I-III wieku, z której architekci i chemicy Karolingów mogliby pozyskać informacje na temat technik budowlanych Rzymian oraz składu chemicznego rzymskich farb. Lecz mimo to, pod każdym względem, wliczając kształt bram miasta i wodoodporny cement kanałów (RYC. 17), opanowali oni tajniki 700-letniego rzemiosła:

„Półokrągły budynek jako jedyny w swoim rodzaju wyraźnie pokazuje wpływ modeli antycznych”. / Sala tronowa w Ingelheim „zbudowana jest na wzór antycznych i późnoantycznych sal pałacowych” / Kanał wodny w Ingelheim z „zaprawą hydrauliczną” (Opus signinum) odtwarza „tradycyjne rozwiązania konstrukcyjne z czasów starożytnych Rzymian”. / Dach auli „pokrywają dachówki formowane na wzór romański” / Brama Heidesheimer „wykazuje oczywiste podobieństwa z bramami miejskimi antyku” (Kaiserpfalz 2015; Geißler 2014; Grewe 2014, s. 47).

W Polsce sytuacja stratygraficzna przypomina tę w Ingelheim, ponieważ stanowiska z wczesnośredniowiecznymi (VIII-X wiek) warstwami, takie jak grodziska lub osady wikingi, zawierają przedmioty i monety rzymskie z I/II wieku (RYC. 18).

Uważa się je za klejnoty rodowe, choć nie znajdujemy warstw romańskich z I/II wieku lub późniejszych,

rial items in common, e.g. Imperial Roman coins, glass beakers, locks and keys. If it weren't for the 700 years placed between the two cultures by mainstream chronology, one might conclude that they are contemporary. Early Medieval Slavs simply could not have continued building upon Wielbark foundations because the two cultures existed side by side at the same time in the 8th-10th c. period.

Again, such an assumption appears to touch on the absurd. Yet it would solve Poland's greatest historical enigma, which concerns the country's oldest city, Kalisz. It is first mentioned, as *Calisia*, by Claudius Ptolemy (90-168 CE). Yet, there are no building strata in Kalisz from the 1st to the 7th c. CE. 700 years after Ptolemy, however, Kalisz is indeed one of the most impressive sites in all of Poland. Still, there must have been something going on at Kalisz already in the time of Julius Caesar (100-44 BCE) when he described the sailing boats of the Venedi-Slavs of Antiquity. And, indeed, Late Latène coins of the 1st c. BCE - possibly some of their molds, too - have recently been discovered around Kalisz (Rudnicki et al 2009).

Stratigraphically, thus, Kalisz appears to tell us that Ptolemy did not write about *Calisia* in the 2nd but in the 9th c. CE. Archaeologically, that would be the appropriate conclusion to draw. Chronologically, however, it would be absolute anathema. From an archaeological point of view, Poland's proud Kalisz traditionalists wo-

(TAB. 1)

Sytuacja stratygraficzna Polski we wczesnośredniowiecznych ośrodkach słowiańskich lub miastach wikińskich
Poland's stratigraphic situation for Early Medieval Slavic Tribal Centers or Viking towns

Od VIII w. 8 th c. ff.	Wczesnośredniowieczne ośrodki słowiańskie lub miasta wikińskie (np. Truso), zamieszkałe przez Słowian-Wendów, zawierające rzymskie monety z I/II w. Early Medieval Slavic Tribal Centers or Viking towns (like Truso) with Weonod-Slavs that contain 1st/2nd c. Roman coins.
I-VII w. 1 st -7 th c. CE	700-letnia luka tuż pod warstwą wczesnośredniowiecznych miast wikińskich lub ośrodków słowiańskich, choć oczekiwano śladów Słowian-Wenedów ze starożytności i Słowian-Wenetów z późnej starożytności. Hiatus of 700 years immediately beneath the strata of Early Medieval Viking towns or Tribal Centers although remains for Venedi-Slavs (Antiquity) as well as Venethi-Slavs (Late Antiquity) had been expected.

przez które przedmioty te mogłyby być przekazywane przez 700 lat z pokolenia na pokolenie. (TAB. 1)

Ponadto, na polskie stanowiska przeworsko-wielbarskie ze starożytności (I-III w.) nigdzie nie są nałożone warstwy budowlane ośrodków słowiańskich czy wikińskich z wczesnego średniowiecza (VIII-X w.). Trudno zrozumieć, dlaczego znakomite lokalizacje i gleby ośrodków kultury wielbarskiej nie były używane przez Słowian wczesnośredniowiecznych. Skąd takie marnotrawienie znakomitych miejsc? Z drugiej strony, stanowiska wielbarskie i wczesnośredniowieczne stanowiska słowiańskie mają wiele wspólnego, np. rzymskie monety, szklane puchary, zamki i klucze. Gdyby nie 700-letnia luka między tymi dwoma kulturami, można by dojść do wniosku, że były sobie współczesne. Słowianie wczesnośredniowieczni nie mogli kontynuować stawiania budynków na fundamentach wielbarskich, ponieważ obie te kultury funkcjonowały w tym samym czasie (VIII-X w.).

Założenie to trąci absurdem. A jednak, rozwiązałoby największą historyczną zagadkę dotyczącą najstarszego polskiego miasta – Kalisza. Po raz pierwszy miasto to zostało wspomniane przez Klaudiusza Ptolemeusza (90-168 r. n.e) jako *Calisia*. W Kaliszu nie znajdujemy jednak warstwy archeologicznej z budynkami z I-VII w. n.e. 700 lat po Ptolemeuszu Kalisz stał się jednym z najbardziej imponujących miejsc w Polsce. Coś musiało dziać się w Kaliszu już w czasach Juliusza Cezara (100-44 r. p.n.e.), który opisał żaglowce Wenetów. I rzeczywiście, monety z późnego okresu lateńskiego (I w. p.n.e.), a być może również część ich form odlewanych, odkryto niedawno w okolicach Kalisza (Rudnicki i inni 2009).

Tak więc w sensie stratygraficznym Kalisz zdaje się pokazywać nam, że Ptolemeusz nie pisał o *Calisii* z II, lecz z IX wieku n.e. W sensie archeologicznym byłaby

uld be right that their city already existed in Antiquity. Yet, they would have to be content with an Antiquity that is 700 years younger than they would like it to be. Today, they are frequently ridiculed because the identity of *Calisia* (source of 2nd c.) and Kalisz (fortress of 9th c.) is frequently denied for chronological reasons although the identification was considered credible because the latitude of Kalisz (51°45'27") is quite close to Ptolemy's latitude for *Calisia* (52°50'). The deniers favour either the Czech city of Olomouc (Latin *Iuliomontium* with a Roman camp) or the Slovakian city of Trenčín (Latin *Laugaricio* with a Roman inscription of 179 CE) as the namegiver for Ptolemy's Kalisz. Poland's archaeologists, to go along, would not have to change much in terms of chronology. Yet, they would have to swallow that Kalisz's Early Medieval period is *Calisia's* Antiquity. The resistance against moving Antiquity 700 years closer to us would make such an acknowledgement extremely demanding.

Once Early Medieval Kalisz is accepted as part of Antiquity, whose age must be shortened by some 700 years, Early Medieval Vikings have to undergo the same reassignment to Antiquity, without however, having to change their 8th-10th c. chronology. As Kalisz would shed its mysterious hiatus and directly connect with the 700 older Late Latène coins found in its realm, so would the Vikings turn into immediate successors of Julius Caesar's Late Latène Norsemen with clinkered and riveted sailing ships whose ports had been visited by a fleet of Emperor Augustus.

Observers of Scandinavia's archaeological situation might object to any analogy with Early Medieval Polish sites. It is true, they might concede, that places like Kalisz or Truso suffer an inexplicable hiatus from the 1st

to słuszna konkluzja. Jednak w sensie chronologicznym byłoby to nieomal błuźnierstwem. Z archeologicznego punktu widzenia, dumni tradycjonałści kaliscy mieliby rację twierdząc, że ich miasto istniało już w starożytności. Musieliby jednak zadowolić się antykiem o 700 lat młodszym niż by chcieli. Dziś bywają ośmieszani, ponieważ podważa się tożsamość *Calisii* (źródła z II w.) i Kalisza (twierdza z IX w.), głównie z powodów chronologicznych. Identyfikacja ta jest jednak wiarygodna ze względu na szerokość geograficzną Kalisza (51°45'27"), zbliżoną do tej, którą Ptolemeusz podał dla *Calisii* (52°50'). Sceptycy skłaniają się raczej ku umiejscawianiu *Calisii* w czeskim Ołomuńcu (łac. *Iuliomontium* z rzymskim obozem) lub w słowackim Trenczynie (łac. *Laugaricio* z rzymskimi inskrypcjami z 179 r. n.e). Archeolodzy polscy w tym przypadku nie musieliby wiele zmieniać pod względem chronologicznym. Musieliby tylko przełknąć tezę, że wczesnośredniowieczny Kalisz jest antyczną *Calisią*, pokonując swój opór wobec „przesunięcia” antyku o 700 lat później.

W momencie, kiedy wczesnośredniowieczny Kalisz zostanie uznany za część starożytności i jego wiek skrócimy o jakieś 700 lat, wczesnośredniowieczni Wikingowie również będą musieli przejść podobną adaptację do czasów starożytnych, jednak bez zmieniania chronologii (VIII – Xw.). Gdyby Kalisz pozbył się ciężaru zagadkowej luki czasowej i połączył się bezpośrednio z późnolateńskimi monetami znalezionymi na jego obszarze, Wikingowie zamieniliby się w bezpośrednich następców późnolateńskich mieszkańców Północy wg. Juliusza Cezara, z żaglowcami zbudowanymi z klepek łączonych za pomocą nitów, i z portami odwiedzanymi przez flotę Cesarza Augusta.

Obserwatorzy sytuacji archeologicznej w Skandynawii mogą sprzeciwiać się jakimkolwiek analogiom z wczesnośredniowiecznymi stanowiskami polskimi. Mogą oni przyznać, że miejsca takie jak Kalisz czy Truso doświadczyły niewytłumaczalnej luki w funkcjonowaniu między I a VII wiekiem. Za to w Szwecji późny antyk (IV-VI w.) obfitował nie tylko w kurhany, lecz również w osady. Był to okres zdominowany przez osady farmerskie i grodziska. Znalezione tam monety rzymskie, a nawet rzymską grę planszową z pionkami

to the 7th c., but Sweden's Late Antiquity (4th-6th c.) does not only have burials but settlements, too. It is a period dominated by farmhouse hamlets and their emergency hillforts. They contain catalogue-dated Roman coins and even a Roman board game with pawns of ivory found in the Western Mound of Gamla [“Old”] Uppsala in the heart of the Vendel-Culture. The Vendel-Period for a long time was seen as an extension of Late Antiquity into the time-span of 550-790. Yet such dating was rather born out of the desire to show something for huge but empty stretches of time than by the requirements of stratigraphy. The Mounds of Gamla Uppsala have recently been dated to 475-550, i.e. they belong to Late Antiquity.

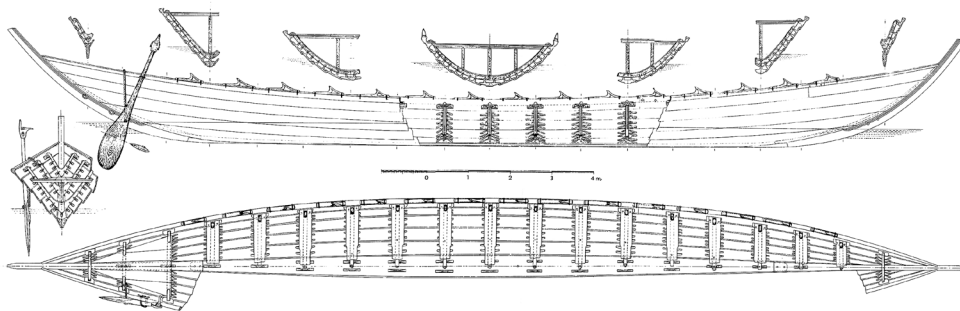
Though the continuity of close contacts with Roman culture is well attested for the Scandinavians of Late Antiquity, they still are incapable of building urban structures, ports and breakwaters or employing square sails although they are in use all over their known world. Eventually, at least, there are boats, like the famous Nydam specimen (FIG. 19) in the clinker and rivet technique described by Julius Caesar more than 300 years earlier.

To complicate matters, however, such Late Antique Scandinavian dwellings are nowhere found on top of 1st-3rd c. dwellings. Neither are they super-imposed by Early Medieval dwellings of the Vikings (8th-10th c.). There are Viking burials at Gamla Uppsala. Yet, their dates reach 1050 CE. It is not clear, therefore, if they are Early Medieval (before 930s) or High Medieval. Yet, there are no remains of 700-930 Viking dwellings or any other urban structure in this core district of Sweden. Thus, each individual site can fill a maximum of some 230 years with archeological substance (burials or hamlets or towns) for the entire time-span from Antiquity to the Early Middle Ages (1-930s CE). Thus, strata-wise these sites are not richer than Truso or Kalisz of the 8th c. onwards. All “three” Scandinavian periods have Roman artifacts as well as 1st-3rd coins. Their division into three consecutive portions allows the filling up the 1-930-period whose length everybody takes for granted.

How is the “filling” done? The 1st-3rd c. period is preferentially filled with relics from burials as well as

A

B

Ryc. 19. Rekonstrukcja kadłuba łodzi klepkowej z Nydam (datowanej na 320 n.e.). Długość: c. 22.84 m. Maksymalna szerokość 3.26 m. Załoga: do 45 osób wliczając 30 wiosłarzy

Fig. 19. Reconstruction of the clinker hull Nydam Boat (dated 320 CE). Length: c.22.84 m. Maximal width: 3.26 m. Crew: Up to 45 men including 30 oarsmen.

Źródła/Sources:

A – fot./Photo Erik Christensen <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nydamboat.2.jpg>

B – P. Smolarek 1963, tabl. II.

z kości słoniowej (zachodni kopiec z Gamla [„Starej”] Uppsali, w samym sercu kultury Vendel). Przez długi czas okres Vendel był postrzegany jako przedłużenie okresu późnolateńskiego na lata 550-790. Jednak datowanie to pojawiło się bardziej jako chęć wykazania jakiejś aktywności dla długich i pustych przedziałów czasowych, niż jako wynik wymogów stratygraficznych. Kopce z Gamla Uppsali ostatnio zostały oszacowane na 475-550, czyli późną starożytność.

with catalogue dated Roman coins. Questions for urban structures, farmhouses, hillforts (in use around the Mediterranean at that period), sailing ships, and ports can be answered with potential future digs that may eventually deliver the goods.

The 4th-6th c. period is preferentially furnished with farmhouse hamlets and their emergency hillforts as well as Roman coins catalogue-dated to that period. Again, questions for urban structures, sailing ships, and

Choć kontynuacja bliskich kontaktów z kulturą rzymską jest w przypadku Skandynawów z późnego antyku dobrze potwierdzona, wciąż nie są oni w stanie budować struktur miejskich, portów czy falochronów, ani też wprowadzić do użytku kwadratowych żagli, choć te ostatnie są używane w całym znanym im świecie. I w końcu kwestia łodzi, takich jak sławny egzemplarz z Nydam (RYC. 19), którego poszycie zbudowano z klepek łączonych nitami żelaznymi, opisanej ponad 300 lat wcześniej przez Juliusza Cezara.

Co trochę komplikuje sprawę to fakt, że skandynawskie budynki mieszkalne z późnego antyku nie są znajdowane nad warstwami mieszkalnymi z I-III w. Nie ma też wczesnośredniowiecznych budowli mieszkalnych Wikingów (VIII-X w.). Istnieją groby Wikingów w Gamla Uppsali, których datowanie sięga 1050 r. n.e.. Nie jest jasne, czy pochodzą one z wczesnego średniowiecza (przed 930 r.), czy z późniejszego okresu. Nie istnieją pozostałości budynków mieszkalnych Wikingów z 700-930 r., ani żadne inne struktury miejskie w tym regionie Szwecji. Tak więc poszczególne stanowiska mogą wypełnić substancją archeologiczną (groby, osady lub miasta) maksymalnie 230 lat z okresu od starożytności do wczesnego średniowiecza (1-930 r. n.e.). Pod względem archeologicznym miejsca te nie są bogatsze niż Truso czy Kalisz po VIII wieku. Wszystkie „trzy” okresy skandynawskie zawierają przedmioty rzymskie oraz monety z I-III w. Ich podział na trzy następujące po sobie części pozwala wypełnić okres od 1 do 930 r. n.e, którego długość przyjmuje się za rzecz oczywistą.

Jak dokonało się to „wypełnianie”? Okres od I do III w. obfituje w zabytki pochodzące z pochówków oraz rzymskie monety datowane katalogowo. Pytania dotyczące struktur miejskich, zagród, grodzisk z tego okresu wokół Morza Śródziemnego, łodzi żaglowych i portów być może doczekają się odpowiedzi dzięki przyszłym wykopaliskom.

Okres od IV do VI w. obfituje w zagrody wiejskie oraz grodziska. Występują też monety rzymskie, datowane katalogowo na ten okres. Podobnie jak wyżej, pytania dotyczące struktur miejskich, żaglowców i portów mogą doczekać się odpowiedzi dzięki przyszłym wykopaliskom.

ports can be answered with future excavations that may still reveal such items.

The 8th-10th c. period receives the most immovable and manipulation-resistant items, like urban structures, ports, pier, breakwaters, sailing ships but also the non-Roman coins. Of course, there are Roman coins, millefiori beads, locks, glass beakers, fibulae etc. in the 8th/9th c. strata, too. Yet, the situation remains defendable. If one finds a funeral urn with a 2nd c. Roman coin in a 9th c. stratum, and, in the same 9th c. stratum, one also finds a hoard with a 5th c. Roman coin, one may claim that nearly all of the 1st millennium periods are represented in the site. Yet, one can never say that, in a 9th c. stratum with port and town, one has found a funeral urn containing a 2nd c. pier, and a larger tomb containing a 5th c. breakwater, and, then, claim that there have been ports all through the 1st millennium. If it comes to towns and ports, one has to respect the stratigraphical position. If the stratum is contingent, elsewhere or on site, with 10th/11th c. material it must be dated to the 8th-10th c. CE. Yet, that is the maximum of logic that will be accepted by the archaeologists. Claims that 1st c. Roman glass and coins in 8th c. strata makes that period parallel with the 8th c., too, are rejected by resorting to theories of scrap metal and heirlooms. Small finds that chronologically come too early are "mixed into lower levels later." If they come too late they are "inherited", belong to "ancient museums" or to a private collection of antiques. All these ways and manners lead to the following schematic view of Scandinavia's history in the 1st millennium. (TAB. 2)

If one tries to understand the aggressively defended convictions of delays for 700 years and repetitions over 700 years with a standstill of evolution, one must recognize that Scandinavia's archaeologists and the Viking specialists everywhere desperately try to obey a 1st millennium chronology whose construction they neither understand nor challenge. Who does? The 1,000 years are always there, bigger than life, the most powerful and most sacred tool for giving order to history and for giving scientific dating its general direction. Yet, most of the time these excavators are honest scholars and meticulous researchers. The author feels great respect for

(TAB. 2)

Wypełnianie skandynawskiego okresu 1-930 poprzez rozmieszczenie pozostałości materiału na 230 lat od starożytności, poprzez późną starożytność/Vendel po wczesne średniowiecze. Trzy okresy, na które nigdzie nie są nałożone potrójne warstwy stratygraficzne, ponieważ wszystkie one znajdują się w tym samym miejscu.

Filling Scandinavia's 1-930s period by distributing material remains for some 230 years over Antiquity, Late Antiquity/Vendel and the Early Middle Ages. The three periods are nowhere found super-imposed in a triple-layer stratigraphic cake because they are all in the same plane.

I-III wiek n.e. 1st -3rd c. CE	IV-VI/VII wiek n.e. 4th-6th/7th c. CE	VII/VIII-X wiek n.e. 7th/8th-10th c. CE
<p>Pochówki z monetami rzymskimi i rękodziełem. Osady i grody używane w późno-starożytnych miastach, porty, falochrony i żaglowce pozostawione dla wczesnego średniowiecza.</p> <p>Burials with Roman coins and crafts. Hamlets and hillforts are used for Late Antiquity- Towns, ports, breakwaters and sailing ships are left for the Early Middle Ages.</p>	<p>Osady i grody z monetami i przedmiotami rzymskimi. Miasta, porty, falochrony i żaglowce pozostawione dla wczesnego średniowiecza.</p> <p>Hamlets and hillforts with Roman coins and artifacts. Towns, ports, breakwaters and sailing ships are left for the Early Middle Ages.</p>	<p>Monety i przedmioty rzymskie. Pojawiają się ewentualne miasta, porty, falochrony i żaglowce.</p> <p>Roman coins and artifacts. Eventually towns, ports, breakwaters and sailing ships arrive.</p>

Okres od VIII do X w. wyróżnia się nieruchomymi i odpornymi na manipulacje zabytkami, takimi jak struktury miejskie, porty, przystanie, falochrony, żaglowce, a także monety nieromańskie. Są też, oczywiście, monety rzymskie, paciorki *millefiori*, zamki, szklane puchary, fibule itd., głównie w warstwie z VIII/IX w. Sytuacja jednak wciąż się broni. Jeśli znajdziemy urnę z monetą rzymską z II w. w warstwie z IX w. i w tej samej warstwie będzie też zbiór zawierający monetę rzymską z V w., będzie można stwierdzić, że niemal wszystkie przedziały czasowe z pierwszego tysiąclecia są na tym stanowisku reprezentowane. Nie da się jednak powiedzieć, na podstawie znaleziska urny z II w., że w warstwie z IX w. (z portem i miastem, znaleziono też przystań z II w. i falochron z V w., z czego miało by wynikać, że przez całe pierwsze tysiąclecie musiały funkcjonować porty. Jeśli chodzi o miasta i porty, musimy respektować pozycję stratygraficzną. Jeśli warstwa jest przypadkowa, z materiałami z X/XI w., należy datować ją na VIII/X wiek. I to jest maksimum logiki akceptowane przez archeologów. Twierdzenia, że rzymskie szkło i monety z I w. n.e., znalezione w warstwie z VIII wieku stawiają okres rzymski na równi z VIII wiekiem są odrzucane przez powoływanie się na teorie złomu i dziedziczonych skarbów rodzinnych. Drobne znaleziska, które są chronologicznie zbyt wczesne „zmieszały się z niższymi warstwami później”. Jeśli są zbyt późne, zostały „odziedziczone”, należały do „dawnych muze-

them. They want hard evidence for the millennium no less than anyone else. To bring it about they decide to distribute the available artifacts over the entire period.

Because of the archaeological parallelity of the “three” supposedly sequential periods, the Scandinavian approach to a level of civilization that supposedly was implemented elsewhere at least 700 years earlier, no longer looks so so “retarded”. If the periods are kept in a sequence, it appears as if the Norsemen did not dare to engineer anything relevant before the 8th c. CE. When they finally caught up in shipping technology, their only important innovation appears to have been a mental rather than a hardware one. Scandinavians, now called Vikings, eventually – it is believed – felt psychologically ready to adopt the square sail, and to take the even more audacious decision to no longer transport their belongings through treacherous surf. In their ports, of course, there were no innovations either. Yet, their determination after 700 years of bickering at least touched onlookers because of its aura of radicalism. And, hardly expected anymore, after the Vikings had brought themselves to erect towns, ports with landing piers and breakwaters (FIG. 20) a sigh of relieve was vented in the rest of Europe, although there were no concepts in these small cities, either. Simply taking the step towards urbanism could already be regarded as a major achievement.

That's the impression shared to this very day. Once, however, one recognizes that the “three” periods of

ów” lub do prywatnych zbiorów antyków. Rezultatem tego sposobu myślenia jest następujący schemat historii Skandynawii w I tysiącleciu: (TAB. 2)

Jeśli chcemy zrozumieć tak agresywnie bronione przekonania o 700-letnim opóźnieniu i przestoju rozwojowym, musimy zauważyć, że archeolodzy skandynawscy i specjaliści od tematyki Wikingów rozpaczliwie próbują stosować się do wymogów chronologii pierwszego tysiąclecia, której ani nie rozumieją ani nie kwestionują. Owe tysiąc lat – ogrom czasu – istnieje niezaprzeczalnie; najsilniejsze i najświętsze narzędzie nadające historii porządek i wskazujące ogólny kierunek datowaniu naukowemu. Przyznając, że na ogół badacze są uczciwymi naukowcami i sumiennie przeprowadzają swoje prace, za co osobiście szczerze ich szanuję. Chcą pozyskać twarde dowody dla pierwszego tysiąclecia. Aby je zdobyć, decydują się rozprawiać dostępne zabytki na cały ten okres.

Z powodu podobieństw archeologicznych między „trzema” rzekomo następującymi po sobie okresami, skandynawskie podejście do poziomu cywilizacji, która prawdopodobnie została wprowadzona gdzie indziej i co najmniej 700 lat wcześniej, nie wydaje się już tak „opóźnione”. Jeśli okresy te następowały po sobie, wydaje się, że mieszkańcy Północy nie ośmielili się zbudować niczego istotnego przed VIII w. n.e. Kiedy w końcu nadrobili zaległości w budowaniu statków, ich jedyną liczącą się innowacją miała charakter mentalny, a nie techniczny. Uważa się, że Skandynawowie, nazywani teraz Wikingami, w końcu poczuli się przygotowani psychologicznie na wprowadzenie kwadratowych żagli oraz na zaprzestanie przewożenia swojego mienia przez zdradliwe wody. W ich portach, rzecz jasna, również nie było żadnych innowacji. Jednak ta nagła determinacja po 700 latach wahania musi wydawać się obserwatorom nieco radykalna. Kiedy Wikingowie nauczyli się stawiać miasta i porty z przystaniami i falochronami (RYC. 20), reszta Europy odetchnęła z ulgą. I choć ich niewielkim miastom wciąż brakowało koncepcji, już sam krok w kierunku urbanizacji był postrzegany jako ogromne osiągnięcie.

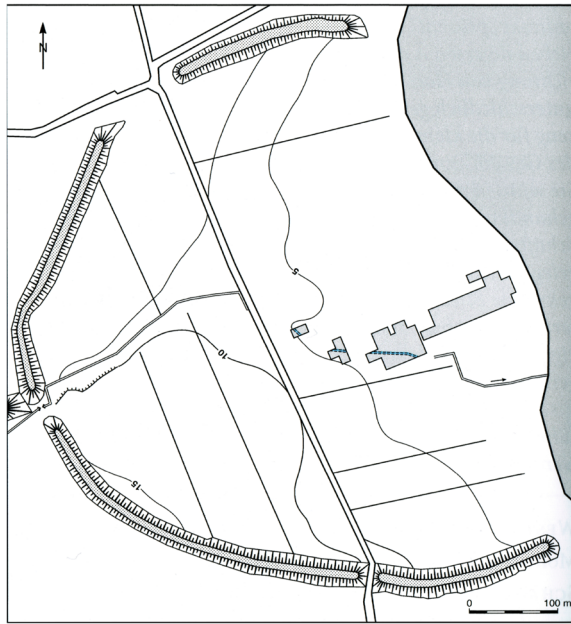
Pogląd ten podzielany jest po dzień dzisiejszy. Jeśli jednak uznamy, że „trzy” okresy: antyk, późny antyk i wczesne średniowiecze należą do tego samego poziomu archeologicznego, możemy pożegnać się z tym głęboko okopanym, przestarzałym poglądem. Skandynawowie,

Antiquity, Late Antiquity and the Early Middle Ages belong – contingent with the immediately following High Middle Ages – to the same archaeological plane one can say farewell to that deeply entrenched view of backwardness. Scandinavians, as well as the Early Medieval inhabitants of Poland, developed more or less in tandem with the rest of the Europeans. They were not smarter but just wrongly dated some 700 years too early.

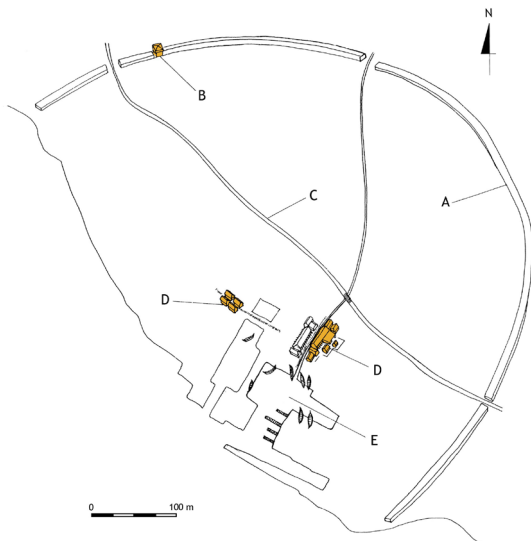
To test the formula Antiquity=Late Antiquity=Early Middle Ages, one would have to present sites that match our textbook chronology for the 1st millennium, that schematically looks as follows. (TAB. 3)

This author, for half a decade, has asked experts to show him not a thousand nor a few hundred sites nor five or ten but just a single site anywhere that exhibits a full 1st millennium stratigraphy. The result has been negative. Nowhere exists a site with distinct building strata of Antiquity (1st-3rd c.) that – after the 50-year-crisis of the Barracks Emperors – are super-imposed by new and architecturally different building strata for Late Antiquity (4th-6th c.) that in turn – after the crisis of Justinian’s comet *cum* plague in the 6th c. – are covered by new building strata in the fashion of the Early Medieval period (8th-10th c.). The most that can be found is a set of strata matching some 300 years out of the 1000 years attributed to the 1st millennium.

The 700-year lacunae may be found between the end of Latène (ca. year 1 CE) and the beginning of the Early Middle Ages (ca. year 700 CE). Poland’s Truso and Bulgaria’s Pliska belong to that group, as do Ukhaidir in Iraq and Anjar in Lebanon. In other sites, the 700-year lacuna is placed between the end of Antiquity (3rd c.) and the beginning of the High Middle Ages (10th c.). In yet other first millennium sites, the 700-year lacuna is divided into two parts: (1) 300 years of missing building strata for Antiquity (1st-3rd. c.) plus (2) 400 years of missing building strata for the Early Middle Ages (7th-10th c.), whilst the 4th-6th c. of Late Antiquity is present. The most famous example, of course, is provided by Byzantium/Constantinople. It was described by Cassius Dio (163-229 CE), at the end of the 2nd c. CE, as the Empire’s 2nd city but has no houses or even potsherds for the 1st-3rd c. period because all imperial material re-

A

B

Ryc. 20. Rekonstrukcje miast wikińskich z falochronami z VIII-X w. n.e., które podobno nie były potrzebne w okresie 1-700 r. n.e.

FIG. 20. Reconstructions of Viking towns with breakwaters of the 8th-10th c. CE that supposedly had not been needed from 1-700 CE.

Haithabu/Germany (Schietzel 2014, p. 94) - A

Truso/Poland (Jagodziński 2017) - B

tak samo jak wczesnośredniowieczni mieszkańcy Polski, rozwijali się mniej więcej równo z resztą Europejczyków. Nie byli mądrzejsi od innych, tylko dotychczas nieprawidłowo datowani.

Aby sprawdzić wzór starożytność = późna starożytność = wczesne średniowiecze, należy przedstawić stanowiska odpowiadające podręcznikowej chronologii dla pierwszego tysiąclecia, co schematycznie wygląda następująco: (TAB. 3)

Autor przez pół dekady prosił ekspertów o pokazanie nie tysiąca, nie kilkuset i nawet nie pięciu czy

mainns have been labeled Late Antiquity. In Rome, on the other hand, all churches labeled Late Antique (4th-6th c.) or Early Medieval (8th-10th c.) are built in the technologies, styles and materials of Antiquity (1st-3rd c.).

Moreover, the material culture - including immovables like architecture, water systems, ports etc. - is more or less the same in Antiquity, Late Antiquity and the Early Middle Ages. There is, bewilderingly, no evolution between the three periods, although within each period there is evolution, crisis, and new beginning. It is as if

(TAB. 3)

Po 930 r.	Nowa architektura i sztuka środkowego średniowiecza
X w. upadek	Destrukcyja, wyludnienie, ciemna lub szara ziemia, itd.
VIII-X w.	Nowa architektura i sztuka wczesnego średniowiecza [Wikingowie]
VI w. kryzys	Destrukcyja, wyludnienie, ciemna lub szara ziemia, itd.
IV-VI w. n.e.	Nowa architektura i sztuka późnej starożytności
III w. kryzys	Destrukcyja, wyludnienie, ciemna lub szara ziemia, itd.
I-III w. n.e.	Architektura i sztuka starożytna
I w. p.n.e.	Późny okres lateński/ późny hellenizm/ Republika Rzymska

dziesięciu, ale pojedynczego stanowiska w dowolnym miejscu, które byłoby wyposażone w pełną stratygrafię pierwszego milenium. Rezultat był negatywny. Nigdzie nie istnieje stanowisko z wyraźną warstwą budowlaną ze starożytności (I-III w.), która – po 50-letnim kryzysie cesarzy wojskowych – byłaby przykryta nową i architektonicznie różną warstwą budowlaną z późnej starożytności (IV-VI w.), która z kolei – po kryzysie Dżumy Justyniana w VI w. – byłaby przykryta nową warstwą budowlaną z okresu wczesnego średniowiecza (VIII-X w.). Jedynym, co można znaleźć jest zestawienie warstw pasujących do jakichś 300 z 1000 lat przypisywanych pierwszemu milenium.

700-letnią lukę znajdujemy pomiędzy późnym okresem lateńskim (ok. 1 r. n.e.) a początkiem wczesnego średniowiecza (ok. 700 r. n.e.). Polskie Truso i bułgarska Pliska należą do tej grupy, tak samo jak Ukha- idir w Iraku i Anjar w Libanie. Na innych stanowiskach 700-letnia luka znajduje się między końcem starożytności (III w.) a początkiem środkowego średniowiecza (Xw.). Na jeszcze innych stanowiskach z pierwszego tysiąclecia, 700-letnia luka podzielona jest na dwie części: (1) 300 lat brakujących warstw budowlanych ze starożytności (I-III wiek) i (2) 400 lat brakujących warstw budowlanych z wczesnego średniowiecza (VII-X w.), przy obecności warstwy z późnej starożytności (IV-VI w.). Najsłynniejszego przykładu dostarcza, rzecz jasna Bizancjum / Konstantynopol. Miasto zostało opisane przez Kasjusza Diona (162-229 n.e.) pod koniec II w. n.e. jako drugie miasto Cesarstwa, ale nie istnieją domy czy choćby skorupy z I-III wieku; wszystkie pozostałości materiałów z okresu Cesarstwa oznaczono tu na późną starożytność. W Rzymie natomiast wszystkie kościoły oznaczone jako późnostarżytne (IV-VI w.) lub wczesnośredniowieczne (VIII-Xw.) zbudowane zostały przy wykorzystaniu technologii, stylu i materiałów ze starożytności (I-III w.).

Co więcej, kultura materialna – z uwzględnieniem zabytków nieruchomych, takich jak architektura, sys-

you have a sequence like Renaissance-Baroque-Rocco- co not just once but three times in sequence.

But what about dendro-chronology? It may become a powerful dating tool. So far, there never was a true blind test to research whether Antiquity, Late Antiquity, and the Early Middle Ages really existed in a chronological sequence. In such a test only one person would know what tree-slices distributed to, let us say, half a dozen laboratories come from a beam taken from a building labeled Antique or from a building labeled Late Antique or from a building labeled Early Medieval. The scientists would receive no hint whatsoever what period is “expected” for the wooden specimen that arrived at their institute. The author seriously hopes that such a test of the validity of dendro-chronology will not be postponed forever.

The most unexpected result of all of the parallels between 1-230, 290-520 and 700-930 is that only the supposedly “retarded” groups (8th-10th Scandinavians, Slavs, Franks, Anglo-Saxons, Arabs etc.) get it more or less right when it comes to stratigraphy-based dates for their habitats. By simply fitting their chronology to the dates of the 10th/11th c. culture materially following their own, they cannot help but end up in the 8th-10th c. period.

Their end is no less dramatic than the crises of the 3rd and the 6th century:

“There is another type of discontinuity in the late Viking Age: the old rural places of power, commonly called central places, all met their end. In some cases, most pronounced in Lejre-Roskilde and Uppakra-Lund, a town with central royal and ecclesiastical functions was established in the vicinity around the time when the central place was abandoned. It is the new and strong connection between king and Church which might hold a key to understanding the discontinuity both in towns and in central places around the turn of the millennium. A general conversion to Christianity took place at this time” (Skre 2012, p. 86).

temy wodne, porty itd. – jest mniej więcej taka sama w starożytności, późnej starożytności i wczesnym średniowieczu. Między tymi trzema okresami nie zaszła żadna ewolucja, choć w każdym z osobna wyróżniamy ewolucję, kryzys i nowy początek. To tak jakby sekwencja Renesans – Barok – Rokoko została powtórzona nie raz, ale trzy razy z rzędu.

A co z dendrochronologią? Mogłaby stać się potężnym narzędziem do datowania. Do tej pory nie przeprowadzono jeszcze prawdziwej losowej próby w celu zbadania, czy starożytność, późna starożytność i wczesne średniowiecze rzeczywiście następowały po sobie. W przypadku takiej próby, tylko jedna osoba wiedziałaby które trzy fragmenty, rozesłane po – dajmy na to – sześciu laboratoriach, pochodzą z belki z budynku oznaczonego jako starożytny, późno-starożytny lub wczesnośredniowieczny. Naukowcy nie otrzymaliby żadnych wskazówek co do tego, którego okresu „oczekuje się” po drewnianych przedmiotach, które trafiły do ich placówek. Autor ma szczerą nadzieję, że tego typu próba dendrochronologiczna w końcu nastąpi.

Najbardziej nieoczekiwanym rezultatem zestawienia wszystkich podobieństw między okresami 1-230, 290-520 i 700-930 jest to, że tylko rzekomo „opóźnione” grupy (Skandynawowie z VIII-X w., Słowianie, Frankowie, Anglosasi, Arabowie itd.) mają mniej więcej prawidłowe datowanie stratygraficzne w swoich miejscach zamieszkania. Poprzez dopasowanie ich chronologii do X/XI-wiecznej kultury, która w sensie materialnym nastąpiła po nich, trafiają do okresu VIII-X w.

Ich koniec jest nie mniej dramatyczny niż kryzysy z III-VI wieku:

„W późnej epoce Wikingów nastąpił inny rodzaj braku ciągłości: stare, wiejskie ośrodki władzy, popularnie nazywane miejscami centralnymi, upadły. W niektórych przypadkach, najlepiej widocznych w Lejre-Roskilde i Upakra-Lund, miasta z centralnymi funkcjami królewskimi i kościelnymi powstawały tuż obok i to mniej więcej w tym samym czasie, kiedy opuszczano miejsca centralne. Nowa, silna więź między królem i kościołem może być kluczem do zrozumienia braku ciągłości zarówno w miastach jak i w miejscach centralnych na przełomie ty-

The earlier conflagrations are not represented by super-imposed destruction layers in Scandinavia or in the Slavic realm because there was just one global devastation. It ended a civilization with a cultural imprint that was no less Roman in the 10th c. than it has been in the 6th or 3rd century because it wiped out the same habitats between Norway and Mesopotamia.

The ubiquitous surprise about the absence of written sources referring to the 10th Century Collapse is due to their being “consumed” for the 3rd or 6th century. Yet, the archaeological traces for the annihilations are no less impressive. Slovakia suffered major “destructions” at the “beginning of the 10th century” (Chorvatova 2012, p. 249). None of the available sources names human enemies or other causes that may have inflicted that disaster.

At the same time, in the Czech Republic, “castles of regional chieftains were destroyed. / That phenomenon is not at all mentioned in the written sources” (Sommer 2012, pp. 266 /273). Poland, too, was hit in the early 10th century:

“There was a rapid, sometimes catastrophic, collapse of many of the pre-existing tribal centers. These events were accompanied by the permanent or temporary depopulation of former areas of settlement. Within a short time new centers representative of the Piast state arose on new sites, thus beginning [in 966] the thousand-year history of the Polish nation and state” (Buko 2011, p. 464).”

The Southern Baltic ports mysteriously “undergo discontinuity” (Kleingärtner 2014, p. 249) in the 10th c. CE. The indigenous names for some of the deserted ports are not known to this very day. In Hungary, the Viking period town Mosaburg with its strikingly Roman style stone Basilica of Zalavár-Récéskút (9th/10th c.) “had become ruinous by the Arpadian Age. / Dateable finds from the multilayer cemetery could all be dated to the years from the second third or middle of the 9th century to the early 10th century, namely to its first few decades” (Szöke 2014; pp. 70 /122). Bulgaria’s Viking period Pliska with its full blown Roman architecture, too, comes to a terrible end: “A dark grey (most probably erosion) layer“(Henning 2007, p. 219 had strangled that urban jewel for good. “Between the 11th

siącleci. W tym czasie miało miejsce powszechne przyjmowanie chrześcijaństwa” (Skre 2012, s. 86).

Wcześniejsze pożogi nie są wykazywane w wierzchnich warstwach destrukcyjnych w Skandynawii i na terenach słowiańskich, ponieważ było to jedno, wielkie, globalne zniszczenie. Zakończyło ono istnienie cywilizacji z wpływami romańskimi (nie mniejszymi w X niż w VI czy III wieku), ponieważ zrównało z ziemią obszary mieszkalne między Norwegią a Mezopotamią.

Zaskakujący brak źródeł pisanych odnoszących się do upadku z X w. jest spowodowany ich „wchłonięciem” przez wiek II lub VI. Jednak archeologiczne ślady unicestwienia są nie mniej imponujące. Słowacja doświadczyła poważnych zniszczeń na „początku X wieku” (Chorvatova 2012, s. 249). Żadne z dostępnych źródeł nie wymienia ataku wrogów czy innych przyczyn, które mogłyby spowodować katastrofę.

W tym samym czasie w Czechach „niszczono zamki lokalnych wodzów./ To zjawisko nie jest w ogóle wspomniane w źródłach pisanych” (Sommer 2012, s. 266 /273). Polskę również dotknęło to w X wieku:

„Nastąpił gwałtowny, czasem katastrofalny upadek wielu funkcjonujących wcześniej ośrodków plemiennych. Tym wydarzeniom towarzyszyło permanentne lub tymczasowe wyludnianie wcześniejszych terenów osadniczych. W niedługim czasie w nowych miejscach zaczęły powstawać nowe ośrodki państwa Piastów, zapoczątkowując [w 966 r.] tysiącletnią historię narodu i państwa polskiego” (Buko 2011, s. 464).

Porty zachodniobałtyckie w dość zagadkowy sposób „doświadczyły braku ciągłości” (Kleingärtner 2014, s. 249) w X w. n.e. Miejscowe nazwy niektórych opuszczonych portów nie są znane po dziś dzień. Na Węgrzech, wikingińskie miasto Blatnohrad (Mosaburg) ze swą uderzająco romańską w stylu, kamienną Bazyliką Zalavár-Récéskút (IX/X w.) „popadło w ruinę przed nastaniem epoki Arpadów./ Datowalne znaleziska z wiełopoziomowego cmentarzyska mogą pochodzić z lat w drugiej tercji lub w połowie IX w. do wczesnego X w., a konkretnie z jego pierwszych dekad” (Szöke 2014; s. 70 /122). Bułgarska Pliska z epoki Wikingów ze swoją w pełni rozwiniętą architekturą romańską również doczekała strasznego końca: „ciemnoszara (prawdopodobnie

and 15th c. CE, the Pliska basin was turned into a desert landscape“ (Kirilov 2006, p. 134).

The written sources referring to the conflagrations with 3rd and 6th century labels will come to life by matching them with these 10th c. chasms who in turn may find a better comprehension by turning to those texts.

SUMMARY

The author tries to show that 1st-3rd as well as 4th-6th c. Scandinavians were the same people we see today as Vikings of the 8th-10th c. CE. The material evidence that stratigraphically all belongs to their Early Medieval period has been spread over the entire time span of 1-930s CE, whose construction is neither understood nor challenged. Burials and catalogue-dated Roman coins are the preferred way of filling the 1st-3rd. c. period. Farm hamlets with their emergency hillforts, and more catalogue-dated Roman coins give the main weight to the 4th-6th c. period, whereas towns, ports, sail-fitted long boats, breakwaters, and non-Roman coins provide the most important furnishing for the 8th-10th c. CE.

Viking 9th c. longboats with square sails are in actual fact found at the same stratigraphic depth as Roman longboats with square sails. The latter are wrongly dated 700 years too early to the 2nd c. CE. Therefore, the Scandinavians' supposed 700-year delay in all major fields of development, such as towns, ports, breakwaters, kingship, coinage, monotheism, and sailing ships, is derived from chronological ideas that make the Roman period some 700 years older than stratigraphy allows. Stratigraphically, Antiquity, Late Antiquity, and the Early Middle Ages occupy the same archaeological plane. The three catastrophes hitting Rome in the Third Century Crisis, Byzantium in the 6th c. plague *cum* comet, and the Early Middle Ages as the 10th Century Collapse are just different facets of the 10th c. cataclysm. (TAB. 4)

(TAB. 4)

Jednoczesność okresów z I wieku możliwych stratygraficznie dla X/XI-wiecznej kultury materialnej i w konsekwencji należących do okresu VIII-X w. Rozpoczynają one w wczesne wieki średnie w tym samym czasie.

Contemporaneity of 1st millennium periods that stratigraphically are contingent with 10th/11th c. material culture, and, therefore all belong to the 8th-10th period. They enter the High Middle Ages simultaneously.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE HIGH MIDDLE AGES		
Starożytność (1-230 n.e.) Antiquity (1-230s CE)	Późna starożytność (290-520 n.e.) Late Antiquity (290-520s CE)	Wczesne średniowiecze (700-930 n.e.) Early Middle Ages (700-930s CE)
Wendowie – Słowianie Venedi-Slavs	Wenetowie – Słowianie Venethi-Slavs	Wenedowie – Słowianie Veonod-Slavs
Kwadowie i Jazygowie-Xiongu Quadi and Iazyges-Xiongnu	Goci i Hunowie-Xiongu Goths and Huns-Xiongnu	Waregowie/Wikingowie i Chunnowie-Warowie-Węgrowie Varingian/Vikings and Chunni-Vars-Hungarians

erozyjna) warstwa” (Henning 20007, s. 219) na dobre zadusiła ten miejski klejnot. „*Między XI a XV w. n.e. Plińska zamieniła się w krajobraz pustynny*” (Kirilov 2006, s. 134).

Źródła pisane odnoszące się do pożarów z III i VI w. nabiorą życia, jeśli zestawimy je z omawianymi lukami czasowymi z X wieku, które z kolei dzięki tekstom mogą zostać lepiej zrozumiane.

PODSUMOWANIE

Autor niniejszej pracy usiłuje udowodnić, że Skandynawowie z I-III w. i ci z IV-VI w. byli tymi samymi ludźmi, których dziś nazywamy Wikingami z VIII-X w. n.e. Materiał dowodowy, który pod względem stratygraficznym w całości należy do wczesnego średniowiecza, został rozłożony na cały odcinek czasu między 1 a 920 r. n.e., co – choć niezrozumiałe – nigdy nie zostało zakwestionowane. Pochówki i katalogowo datowane monety rzymskie są najczęstszą formą wypełniania okresu I-III wiek. Wioski farmerskie z grodziskami i kolejne datowane katalogowo monety rzymskie wyznaczają okres IV-VI wiek; zaś miasta, porty, łodzie żaglowe, falochrony i monety nieromańskie to najważniejsze „wyposażenie” okresu VIII-X w. n.e.

IX-wieczne *langskipy* z kwadratowymi żaglami są w rzeczywistości znajdowane na tej samej głębokości stratygraficznej co *langskipy* rzymskie, też z kwadratowymi żaglami. Te drugie błędnie datuje się o 700 lat zbyt wcześnie, na II w. n.e. Zatem rzekome 700-letnie opóźnienie skandynawskie we wszystkich głównych dziedzinach rozwoju, takich jak budowa miast, portów i falochronów, system królewski i monetarny, monoteizm

oraz budowa statków żaglowych, wywodzi się z założeń chronologicznych plasujących okres romański o 700 lat wcześniej niż pozwala stratygrafia. W sensie stratygraficznym, starożytność, późna starożytność i wczesne średniowiecze zajmują ten sam poziom archeologiczny. Trzy katastrofy, które dotknęły Rzym podczas Kryzysu III wieku, Dżuma Justyniana w Bizancjum w VI wieku i wczesnośredniowieczny Upadek z X wieku to po prostu różne twarze X-wiecznego kataklizmu. (TAB. 4)

Bibilografia/Bibliography

BOGUCKI M.

2012 'Katalog monet znalezionych podczas badan autostradowych na osadzie w Janowie Pomorskim, stan. 1 2007 I 2008 roku', [w:] *Janów Pomorski. Stan. 1: Wyniki ratowniczych badań archeologicznych w latach 2007-2008 / Archaeological Rescue Excavations in 2007-2008, t. 1:3*, red. M. Bogucki, B. Jurkiewicz, Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblagu, Elblag, s. 41-61.

BRINK S., PRICE N. (RED.)

2012 *The Viking World*, London & New York, Routledge.

GREWE .H

2014 'Das Nachwirken römischer Stadtarchitektur – ausgewählte Aspekte am Beispiel der Pfalz Karls des Großen in Ingelheim', [w:] *Ein Traum von Rom: Stadtleben im römischen Deutschland*, red. Rheinisches Landesmuseum Trier & Landesmuseum Württemberg, Theiss, Stuttgart, s. 346-356.

BUKO A.

2011 *Archeologia Polski. Wczesnośredniowiecznej: Odkrycia – hipotezy – interpretacje*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa.

CHORVÁTOVÁ H.

2012 'Untergang und Neuanfang: Zur Christianisierung im Einflussbereich des frühmittelalterlichen mährischen Fürstentums auf dem Gebiet der heutigen Slowakei anhand archäologischer Quellen', [w:] *Christianisierung Europas: Entstehung, Entwicklung und Konsolidierung im archäologischen Befund / Christianisation of Europe: Archaeological Evidence for its creation, development and consolidation. Internationale Tagung im Dezember 2010 in Bergisch Gladbach*, red. O Heinrich-Tamáška & N Krohn & S Ristow, Schell & Steiner, Regensburg, s. 239-260.

FOWLER P. J.

2002 *Farming in the First Millennium A.D.: British Agriculture Between Julius Caesar and William the Conqueror*, Cambridge University Press, Cambridge/UK

GEIBLER H.

2014 'Die Ingelheimer Pfalz – Grabungen, Modelle und Präsentation', <http://www.ingelheimer-geschichte.de/index.php?id=76>.

HALE J. R.

1996 'The Viking Longship', [w:] *users.globalnet.co.uk*, <http://www.users.globalnet.co.uk/~jasen01/texts/longship.htm>.

HARDEN D. B.

1988 *Glas der Caesaren*, Olivetti Company.

HEINSOHN G.

2013 'Islam's Chronology: Were Arabs Really Ignorant of Coinage and Writing for 700 Years?', [w:] *q-mag.org*, http://www.q-mag.org/_media/gunnar-islam-and-arab-chronologyheinsohn-21-11-2013.pdf.

2014 'Winchester of Alfred the Great and the Haithabu of his Voyager, Wulfstan: are they separated by 700 years?', [w:] *q-mag.org*, http://www.q-mag.org/_media/gunnar-winchesteringalfred-121414.pdf

HENNING J.

2007 'The Metropolis of Pliska or, how large does an early medieval settlement have to be in order to be called a city?', [w:] *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium*, t. 2, red. J Henning, Walter de Gruyter, Berlin, s. 209-40.

2008 'Strong Rulers – Weak Economy? Rome, the Carolingians and the Archaeology of Slavery in the First Mil-

lennium”, [w:] *The Long Morning of Medieval Europe: New Directions in Early Medieval Studies*, red. JR Davis, M McCormick, Ashgate, Aldershot, s. 33-53.

HULTGARD A.

2012 ‘The religion of the Vikings’, [w:] *The Viking World*, red. S Brink & N Price, London & New York, Routledge, s. 212-218.

JAGODZIŃSKI M. F.

2010 *Truso: Miedzy Weonodlandem a Witlandem / Between Weonodland and Witland*, Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu, Elbląg.

KAISER R.

1995 ‘Vom Früh- zum Hochmittelalter’, [w:] *Geschichte des Kantons Zürich. Band 1: Frühzeit bis Spätmittelalter*, red. M Flueler-Grauwiler et al., Werd, Zürich, s. 130-171.

KAISERPFALZ, INGELHEIM

2015 ‘Historical Tour’, <http://www.kaiserpfalz-ingelheim.de/en/>

KIRILOV T.

2006 *Die Stadt des Frühmittelalters in Ost und West: Archäologische Befunde Mitteleuropas im Vergleich zur östlichen Balkanhalbinsel*, Habelt Verlag, Bonn.

KLEINGÄRTNER S.

2014 *Die frühe Phase der Urbanisierung an der südlichen Ostseeküste im ersten nachchristlichen Jahrtausend*, Wachholtz, Neumünster.

RASHEV R., DIMITROV Y.

1999 *Pliska - 100 years of archaeological excavations*, <http://www.kroraina.com/pliska/index.html>

RAVENNA F.

2006 ‘Denmark and the Roman Empire’, [w:] *The Danish Roman Reenactment Group*, <http://romandanes.blogspot.com/2006/08/denmark-and-roman-empire.html>.

RUDNICKI M., MILEK S., ZIABKA L., KEDZIERSKI A.

2009 ‘Mennica Celtycka Pod Kaliszem’, [w:] *Wiadomości Numizmatyczne*, t. LIII, nr. 2 (188), s.103-145.

SAGE W.

1973 ‘Aachen. § 2: Mittelalter’, [w:] *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Erster Band*, Walter de Gruyter, Berlin & New York, s. 1-4.

1982 ‘Stadtkerngrabungen in Aachen 1962-1964’, [w:] *Aquae Granni: Beiträge zur Archäologie von Aachen*, red. H Cüppers, Rheinland-Verlag & Rudolf Habelt Verlag, Köln & Bonn, s. 77-99.

SCHIETZEL K.

2013 *Spurensuche Haithabu: Dokumentation und Chronik 1963-2013*, Wachholtz, Neumünster/Hamburg.

SCHOFIELD J.

1999 ‘Saxon London in a tale of two cities’, [w:] *British Archaeology*, nr. 44 [maj], <http://www.archaeologyuk.org/ba/ba44/ba44regs.html>

SKRE D.

2012 ‘The Development of Urbanism in Scandinavia’, [w:] *The Viking World*, red. S Brink & N Price, London & New York, Routledge, s. 83-93.

SMOLAREK P.

1963 *Zabytki szkutnictwa Sskandynawskiego*, Prace Muzeum Morskiego w Gdańsku, tom. I, Gdańsk .

SOMMER P.

2012 'Der frühe böhmische Staat und die Christianisierung seiner Gesellschaft', [w:] *Christianisierung Europas: Entstehung, Entwicklung und Konsolidierung im archäologischen Befund / Christianisation of Europe: Archaeological Evidence for it's creation, development and consolidation. Internationale Tagung im Dezember 2010 in Bergisch Gladbach*, red. O Heinrich-Tamáška & N Krohn & S Ristow, Schell & Steiner, Regensburg, s. 261-273.

SZÖKE B. M.

2014 *The Carolingian Age in the Carpathian Basin*, Hungarian National Museum, Budapest.

TRENTINELLA R.

2003 'Roman Cameo Glass', [w:] *Heilbrunn Timeline of Art History. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000*, http://www.metmuseum.org/toah/hd/rcam/hd_rcam.htm.

WHITEHOUSE D.

2010 *Islamic Glass in the Corning Museum of Glass: t.I*, The Corning Museum of Glass, Corning/NY.

WILSON D. M.

2012 'The Development of Viking Art', [w:] *The Viking World*, red. S Brink & N Price, London & New York, Routledge, s. 323-338.